

Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi

TESAM

Araştırma Raporları

SELEFİLİK

Muhammet İlyas BOZKURT

Dış Politika Raporu - 10

**SELEFİLİĞİN TARİHSEL
GELİŞİMİ VE FELSEFİ ALTYAPISI**

TESAM

Dış Politika Raporu - 10

© TESAM (Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi), 2018

1. Baskı, Ocak 2018

Her hakkı saklıdır. Bu çalışmanın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre **TESAM** (Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi)'in önceden iznini almaksızın elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir sistemle basılamaz, çoğaltılamaz ve bilgisayar ortamında tutulamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Bu çalışmada yer alan tüm yazıların etik, dil, bilim ve hukuki açıdan sorumluluğu yazarlarına aittir.

Sayfa Tasarımı: Revizyon Medya

Kapak Tasarımı: Mesut NAMLIKAYA

Basım ve Cilt: Renkvizyon Matbaacılık

İletişim

Tel : +90 (224) 256 72 00 | Fax : +90 (224) 252 86 40

Üçevler Mahallesi, Burçak Sokak No:6 Nilüfer/ BURSA

www.tesam.org.tr | tesamiletisim@gmail.com

TESAM Akademi Dergisi İletişim

www.tesamakademi.com | tesamakademi@gmail.com

**SELEFİLİĞİN TARİHSEL
GELİŞİMİ VE FELSEFİ ALTYAPISI**

M. İlyas BOZKURT

İÇİNDEKİLER

1. SELEF KELİMESİNİN MAHİYETİ – 10
2. SELEFİYENİN DOĞUŞU – 13
3. ABBASİ DÖNEMİNDE SELEFİYE – 18
4. SELEFİLİĞİN İLKELERİ – 19
5. SELEFİ ÂLİMLERİ VE TARİHİ SÜREÇ – 21
  - a) Ömer bin Abdülaziz – 21
  - b) İmam Mâlik – 24
  - c) Ahmet bin Hanbel – 25
  - d) Ebu Davud – 26
  - e) İmam Eş'âri – 27
  - f) Abdulkadir Geylanî – 29
  - g) İbn Teymiye – 30
  - h) Muhammed bin Abdülvehhâb – 32
6. SELEFİYE MEZHEPLERİ – 35
  - a) Mâlikî Mezhebi – 35
  - b) Hanbeli Mezhebi – 40
  - c) Vahhabi Mezhebi – 41
- SONUÇ – 50
- KAYNAKÇA - 54

GİRİŞ

1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte NATO düşmansız kalmıştı. Bu tip örgütlerin düşmansız ayakta kalmaları mümkün olmadığından, NATO kendisine münasip bir düşman aramaya koyuldu. Aynı yıllarda ortaya çıkan ve değişik isimlerle kendilerini adlandıran yeni terör örgütleri kurulmaya ve bunlar İslâm adına terör olayları gerçekleştirmeye başladılar. Böylece NATO'nun da nur topu gibi bir düşmanı olmuş oldu.

Aslında bu örgütlerin ilk kurulanları, Afganistan'da Amerikan ordusunun emekli subayları ve CIA'in deneyimli personelleri tarafından yetiştirilen ve Rusya'ya karşı silahlandırılan profesyonel örgütlerdi. Bu örgütler Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra Amerika'nın işine yaramaz hale gelince ABD bunların maddi ve manevi desteğini kesti. Savaşmaktan başka bir şey bilmeyen bu gruplar bu sefer namlularını batı dünyasına çevirdiler.

Özellikle 11 Eylül 2001'de ABD'deki İkiz Kulelerin yıkılması hadisesinden sonra adeta yepyeni bir dönem başladı ve artık "terör" ve "İslâm" yan yana anılan iki kelime oldu.

Dünya üzerinde yaşayan Müslümanlara bakıldığında, bu Müslümanların büyük bir kısmının barışı, merhameti, hoşgörüyü esas alan; akla, mantığa, bilime değer veren insanlar olduğunu görürken; diğer bir kısmının ise daha tutucu, yeniliğe kapalı, akla ve bilime mesafeli olduğu görülür. Ancak bir grup daha vardır ki, bunlar sadece akla ve bilime kapalı ve aşırı tutucu bir grup olmaktan öte, aynı zamanda da şiddete meyilli ve din ile savaş, silahı, öldürmeyi özdeşleştiren bir yapıya sahiptir. Bu üçüncü grup dünya üzerinde "Selefiler" olarak tanımlanan bir gruptur ki, bu akımın oluşumunun felsefi altyapısını ve tarihsel sürecini anlamadan bugün gelinen noktayı izah etmek imkansızdır.

Bu çalışmanın amacı, Selefilik'in teknik ve akademik kapsamını izah etmek suretiyle, tarihsel süreç içerisinde Selefilik'in günümüze kadar nasıl ulaştığını anlatmaktır. Çalışmada öncelikle Selefilik'in ortaya çıkışı ve felsefi altyapısı anlatılacak, ardından Selefilik'in şekillenmesinde etkili olan alimler ele alınacak ve son olarak da günümüzdeki Selefi mezhepler ele alınacaktır.

1. SELEF KELİMESİNİN MAHİYETİ

Selef “ilk gelenler”; Selefiye de “ilk gelenlere tabi olanlar, onları esas alanlar” demektir (Uludağ, 1979, s. 33; Özervarlı, 2009, c. 36 s. 399). Teknik anlamda ise Selefiye mezhebi, Peygamber Efendimiz ve O’nu takip eden sahabeyi, sonra onlara tabi olan nesli, yani tâbiîni ve ardından da onlara tabi olanları yani tebe-i tâbiînin görüşlerini esas almayı (Uludağ, 1979, ss. 37-38) ifade eder.

Bu üç nesile tabi olmak fikri, bir ayet-i kerimeye dayandırılır.

“İslâmı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O’ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.” (9/Tevbe Suresi /100)

Hâlbuki bu ayet-i kerimedeki bahsedilen ilk Müslümanlar, Mekke döneminde Müslüman olan ilk Müslümanlar (Muhacirler) ile bu Müslümanların Medine’ye hicret etmesi üzerine Medine’de onlara bağrını açan, ekmeğini, suyunu bölüşen, Medine’nin ilk Müslümanları olan Ensardır. Bunlara “sabikunel evvelin” denir.

Ayette bahsedilen “sonra onlara tabi olanlar” ise, o gün yaşayan diğer sahabelerdir. Çünkü Resulullah’ın kurduğu teşkilat yapısında üst yönetim kadroları ilk Müslüman olan muhacir ve ensardan oluşmaktadır. Bunlar, geriye kalan Müslümanlara hem manen, hem de içtimaî alanda önderlik yapmaktadır. Dolayısıyla geriye kalan Müslümanlar İslâmiyet’i öğrenme ve yaşamada sahabenin önderlerine tabi olmaktadır. İşte Kur’ân bu iki zümreyi taltif etmektedir.

Fakat Selefiye bu ayeti şöyle yorumlamıştır: Birinci nesil olan sahabe nesli, ikinci nesil olan tâbiîn nesli ve üçüncü nesil olan tebe-i tâbiîn nesli kutsal bir nesildir. Bunların yaşadığı İslâmiyet doğru İslâmiyettir, yorumları kesin yorumdur. Bunların koyduğu çerçeve dışına kesinlikle çıkılamaz (Uludağ, 1979, s. 38).

Fakat bu selef-i sâlihîn âlimlerine baktığınız zaman, bu âlimlerin kahır ekserinin yani yaklaşık yüzde yetmiş-sekseninin sahabe ya da tâbiîn âlimleri değil, tebe-i tâbiîn âlimleri olduğunu göreceksiniz. Bu tebe-i tâbiîn dönemi ise Emevî Devleti döneminin âlimleridir ki; bunlar İmam Mâlik ve Hasan Basrî gibi o dönemin önde gelen âlimleridir.

Dolayısıyla Selef âlimleri, her ne kadar sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn diyerek Selefî akidesini tanımlasa da, Selefiye aslında tebe-i tâbiîn yani Emevî döneminin âlimleri anlamına gelir.

Ayrıca şu hadisleri de kendi fikirleri için delil olarak sunuyorlardı:

“İnsanların en hayırlısı benim içinde bulunduğum asrın insanlarıdır. Sonra ikinci asrın, sonra üçüncü asrın insanlarıdır” (Müslim, Fedailü’s Sahabe, 216).

“İnsanların en hayırlısı benim asrımdaki insanlardır. Sonra onları takip edenler, sonra onları takip edenlerdir. Daha sonra birtakım toplumlar gelir ki onlardan kiminin tanıklığı yemininin önüne geçer, kiminin de yemini tanıklığının önüne geçer” (Buhâri, Fedâilü'l-ashâb 1; Şehâdât 9).

Bu ve bu gibi hadislere bakıldığında, insanların en hayırlılarının ilk üç nesil olduğu (yani sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn) iddia edilmektedir.

İslâm’ın yeryüzüne iniş sırasında gerek Kur’ân’ı muhafaza etmede, gerek Resulullah’ı hayatı pahasına koruyarak hizmet eden ve hayatlarını Allah yoluna feda eden Sahabe-i kiramın ve onların yetiştirdiği tâbiîn ve tebe-i tâbiîn alimlerinin İslâm dinine hizmetleri su götürmez bir hakikattir. Sahabe-i kiram Kur’ân’ı ezberlemeseydi, Kur’ân’ı ve Kur’ân’ın özünü oluşturan “Hanif İslâm” anlayışını nesilden nesle aktarmasaydı, Kur’ân çoğaltılıp dağıtılmasaydı, binlerce hafız yetiştirilmeseydi, ibadet alanında sahîh hadisler toplanmasaydı, İslâm dininin günümüze kadar orijinal haliyle ulaşabilmesi mümkün olmazdı. Sahabenin, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn içerisinde çıkan bir grup insanın nesilden nesle cehd ve gayretiyle bu miras bize intikal etmiştir.

Asr-ı Saadetten hemen sonraki dönemde Hz. Ali ile Muaviye arasındaki savaşların sonucu olarak İslâm dünyası beş parçaya bölünmüş ve bu beş ana mezhep arasında yüzyıllar sürecektir kanlı savaşların, darbelerin, zulüm

ve zindan dolu maceraların önü açılmıştır. İslâm dünyası bu büyük fitneyi sahabe olduğu iddia edilen bir grup ve tâbiîn ve tebe-i tâbiîn neslinden hatırı sayılır bir kitlenin iştiraki ile başarmıştır! Yani İslâm'a en çok hizmet edenler ve en hayırlılar da bu üç nesilden çıkmış; İslâm'ın bölünüp, parçalanıp, kardeş kanıyla yıkanmasına da bu üç nesil sebep olmuştur.

Bu bağlamda, bu hadislerin rivayet zinciri açısından sahih olduğu dikkate alınarak bakılırsa, Peygamber Efendimiz'in (sav) kastı "En hayırlılar bu üç nesilden çıkacaktır" manasındadır. Yoksa bu hadisleri "Bu üç neslin hepsi bütün insanlığın en hayırlısıdır" şeklinde anlamak, Arap milliyetçiliğinden ve "Kutsal atacılık" felsefesinden başka hiçbir şey değildir.

2. SELEFİYENİN DOĞUŞU

Hz. Ali ile Muaviye'nin savaşı sonunda Muaviye'nin savaşı kazanıp devleti ve rejimi ele geçirmesiyle¹ yeni bir dönem başladı.

Peygamber Efendimiz'den (sav) Hz. Ali'nin ölümüne kadar olan döneme biz altın çağ diyoruz. Bu çağda Kur'ân İslâmı yani fitrata dayanan Hanif İslâmı yaşıyordu. Bu İslâmın ana kaynağı Kur'ân idi. Her şey Kur'ân'a göre düşünülüyor ve karar veriliyordu. Kur'ân'ı anlamak ve hayata tatbik etmek için ise açıklayıcı iki kaynak kullanılıyordu. Birisi Peygamber Efendimiz'in (sav) sahih hadisleri ki, sahabenin çoğu hayatta olduğu için birinci raviden en sahih hadislerle ulaşmak mümkündü. Kur'ân'ı anlamada ikinci kaynak ise akıl idi. Hulefa-i Raşidin zamanında akıl ve kıyas yoluyla yapılmış yüzlerce içtihat vardır ve bunlar bugün bizim elimizde mevcuttur.

Fakat bir gün gelip Emevî Devleti kurulup hilafet sistemi yıkılınca mevcut diktatör rejim iktidarını ve hâkimiyetini devam ettirebilmek için mevcut din anlayışında bir kısım değişikliklere gidilmesi gerektiği kararına vardı. Zaten iktidara gelebilmek için birçok masum kanı döktüğünden tahtında rahat oturamamaktaydı. Bir de mevcut iktidarı devam ettirmek ve mevcut muhalefeti bastırabilmek ekstra gayret ve dikkat gerektiriyordu.

Emevi Devleti'nin en mühim muhalifi Hz. Ali taraftarları idi. Bunların en önemli silahı Kur'an ve Resulullah'ın en yakını Hz. Ali idi. Öyleyse rejim mevcut dini anlayışı kendi iktidarına hizmet edecek şekilde ayarlamalı idi.²

Eğer düşmanınızın en önemli silahı din ise ve düşmanınızın etrafında çok iyi dini eğitim almış, hitabetiyle, insanları ikna kabiliyeti ile güçlü din adamları varsa, bunlara karşı mücadele ederken sizin de mutlaka böyle

---

1 Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle beraber devlet yönetimi Muaviye'nin eline geçmiştir.

2 Emeviler'in bu konudaki icraatlarını detayları için bkz. İbnu'l-Esîr, 1348, c. III, ss. 222-230; c. IV, ss. 255-256; İbn Kesîr, 1978, c. VIII, s. 45; c. IX, s. 350; İbn A'sem, 1986, c. III-IV, s. 157; c. V-VI, s. 59; Mes'ûdî, 1964, c. III, s. 184; Atvân, 1986, ss. 59-60; Ahmet b. Hanbel, 1977, s. 42.

bir teşkilatınız olması ve size hizmet eden din adamlarınızın yetişmesi şarttır. Aksi halde, birileri bu boşluğu doldurmak suretiyle sizi saf dışı edebilir.

İşte Emevî rejimi bunu yaptı. Kendi rejimine yakın ve dost gördüğü din adamları ile dini bir teşkilatlanmaya giderek ve dini okulları yani medreseleri rejimin kontrolü altına alarak ve kendi rejimine uygun din adamları yetiştirerek işe başladı. Daha sonra geriye mevcut dünya görüşünü dini ayet ve hadislerle desteklemek ve o görüşlerin doğruluğunu ispat etmek kaldı.

İşte burada Kur'ân merkezli İslâm yerine hadis merkezli İslâm anlayışına geçildi. O gün itibariyle hadisler henüz yazılı hale getirilmemişti (Koçdemir, 1977, s. 204). Birkaç küçük fasikül hariç, hadislerin büyük bir kısmı insan hafızasında veraset yoluyla intikal ediyordu. Yani hadis kontrol edilebilirdi.

Böylece hadis merkezli, selef-i sâlihîn âlimlerinin görüşlerini kesin ve kat'i doğru olarak kabul eden, Arap milliyetçiliğini ve geleneklerini ön plana çıkartan ve dinin unsurları haline getiren, akli pasifize eden ve pozitif bilimleri, sanatı, ticareti küçümseyen bir dünya görüşü ortaya çıkmış oldu.

O günkü Selefîyenin kurucuları İmam Mâlik ve Ahmet bin Hanbel gibi âlimler özünde son derece samimi, ihlaslı ve hayatlarını Allah'ın rızasına adanmış insanlardı. Bunlar gerçekten hadisin dinin ana kaynağı olduğuna inanıyorlardı. Çünkü Emevî Devleti'nin medreselerinde yetişmiş ve böyle bir eğitim almışlardı.

Dikkat edilirse görülür ki, Selefîlik önce Emevî Devleti tarafından uygulanan bir model olmuş, daha sonra mevcut model içinde yetişen âlimler Selefîye mezhebinin kurucuları ve ilk âlimleri olmuşlardır. Yani önce bir dini akım çıkmış, o dini akım insanlar arasında yayılıp dalga dalga geliştikten sonra bir devlet kurmuş değildir; tam tersine, mevcut bir devlet ve o devlete ait sistem bir dünya görüşü belirlemiş ve o dünya görüşüne uygun din adamları yetiştirmiş ve nihayet o yetişen din adamları kanalıyla kendi dünya görüşünü bu ortaya çıkan yeni dini anlayışa tescil ettirmiştir.

Emevî Devleti halkın fikir özgürlüğünü, inanç özgürlüğünü ve teşebbüs

özgürlüğünü³ olabildiğince minimize etmek için kendi fikir adamlarını, kendi din adamlarını ve kendi burjuvasını kullandı.

Böylece bir müddet sonra gerçekten Selefiye metodunun İslâmın en doğal ve en orijinal şekli olduğuna inanan, diğer İslâm inançlarının batıl ve sapık olduğuna karar veren; hadise, habere ve ilk Selef âlimlerinin görüşlerine dayanan bir din anlayışı ortaya çıktı.

İşte o tarihi süreçte Muaviye'nin devleti ele geçirmesiyle beraber Kur'ân İslâmı dönemi bitmiş, onun yerine "Hadis İslâmı" (Selef İslâmı) dönemi başlamıştır.

O dönemde bütün dini hadisin üzerine kurmuşlar, bunu da üç önemli usul ile yapmışlardır. Koskoca bir trenin makas değiştirmesi gibi; İslâm dünyası üç usul ile makas değiştirmiştir.

Birincisi: "Biz Kur'ân'ı anlayamayız" (İbn Kuteybe, 1989, ss. 77, 86, 94).

Birinci görüş, insanların Kur'ân'ı hakkıyla anlayamayacakları görüşüdür. Selefiye buna Kur'ân'dan aşağıdaki ayeti delil getirir.

"Kitabı sana indiren O'dur: Onun ayetlerinden bir kısmı muhkemlerdir ki; onlar Kitap'ın anasıdır. Diğer ayetlerse müteşâbihlerdir. Şu var ki, kalplerinde bir eğrilik ve bozukluk bulunanlar, fitne aramak, onun yorumuna öncelik tanımak için Kitap'ın sadece müteşâbih kısmının ardına düşerler. Onun tevilini ise bir Allah bilir, bir de ilimde derinleşmiş olanlar. Bunlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır." derler. Gönül ve akıl sahiplerinden başkası gereğince düşünemez." (3/Ali İmran /7)

Selefiye uleması bu ayetin manasını "Kur'ân'ın müteşâbih ayetlerinin manasını sadece Allah bilir" (Koçyiğit, 1989, s. 139, 144) diye tefsir etmiş ve ayetin devamında olan "ilimde derinleşenler" kısmını dışarıda bırakmıştır.⁴ Böylece Kur'ân-ı Kerim'in büyük bir bölümünü oluşturan müte-

3 Bilindiği gibi, diktatör rejimler en çok altın üçgenden korkarlar. Bu altın üçgen fikir özgürlüğü, inanç özgürlüğü ve teşebbüs özgürlüğüdür. Fikir özgürlüğü eşittir bilim adamı ve filozof demektir. İnanç özgürlüğü eşittir din adamı ve din âlimi demektir. Teşebbüs özgürlüğü ise, eşittir iş adamı demektir. Bütün diktatör rejimler kendi bilim adamlarını, kendi din adamlarını ve kendi iş adamlarını oluşturmaya ve bunu güçlendirmeye son derece önem verirler.

4 Selefiyenin bu ayetin mealini farklı yorumlamasının sebebi, "Allah" kelimesi ile "ilimde derinleşenler (rasihun)" kelimesi arasındaki "vav" harfini iptida vav'ı yani cümlenin bittiğini

şabihâtı sadece Allah bilmektedir. Dolayısıyla Kur'ân'ı hakkıyla anlamak mümkün değildir (Uludağ, 1979, s. 39). Halbuki Kur'ân "Kur'ân'ın müteşabih ayetlerini ancak Allah ve ilimde derinleşenler bilirler" buyurmuştur.

İkincisi: "Resulullah'ın hadisleri aynı Kur'ân-ı Kerim ayetleri gibidir; hiçbir farkı yoktur. İkisi de vahiydir." (İbn Hazm, t.y., c. 1, s. 470).⁵

Buna da delil olarak şu ayeti getirdiler:

"(Size vahiy diye okuduğu) Kur'ân ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."
(53/Necm Suresi/4)

Ayet-i kerimenin tam meali şudur: "Eğer peygamber, şayet 'şu söz Allah'ın bana gönderdiği vahiydir' derse, o söz vahiyden başka bir şey değildir" demektir. Yani o asla yalan söylemez.

Bu ayet-i kerimeyi Selefiye şöyle yorumladı: "Peygamberin ağzından çıkan ne varsa hepsi vahiyden başka bir şey değildir". Yani "onun ağzından vahiyden başka bir şey çıkmaz. Dolayısıyla Peygamber Efendimiz'in hadisi Kur'ân-ı Kerim ayetleri ile denktir, hiçbir farkı yoktur" dediler. Böylece hadis Kur'ân'ın yanına ve daha sonra da yerine ikame edilmiş oldu. Neticede hadis de vahiy olarak kabul edildiği (!) için, hadis kanalı ile gelen bütün hükümler de Müslümanlar için bağlayıcı hale geldi.

Üçüncüsü: "Hadis ayeti nesheder." demeleridir (İbn Hazm, t.y., c. 1, s. 473; Serahsî, 1990, c. 2, s. 75; Kelvezânî, 1985, c. 1, s. 369).⁶

Eğer 'hadis ayeti nesheder' dersiniz, Kur'ân-ı Kerim içerisindeki birçok hükmü herhangi bir hadisle neshedersiniz ki, hadisler içerisinde birçok uydurma ve şüpheli hadisler olduğu için, birçok ayetin hükmünü o hadislerle ortadan kaldırma ihtimali ortaya çıkar. Böylelikle nesih tekniği ile Kur'ân-ı Kerim'in birçok hükmünü ortadan kaldırmış olursunuz. Böylece cahiliye dönemine ait birçok adet, gelenek ve görenek hadisler yolu ile hayatımıza girmiş olur.

---

yeni bir cümlelerin başladığını belirten nokta işareti anlamında olduğunu iddia etmesinden kaynaklanmaktadır.

5 Bkz. Koçyiğit, T. (1989). Hadiscilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar, Ankara, ss. 139, 235-250.

6 İbn Hazm, Hadisin Ayeti nesh ettiğine dair pek çok örnek vermektedir. Bu örnekler için bkz: 2009, *el-İhkâm fi usulî'l-ahkam*, c. 1, 470-476; t.y., *el-Muhallâ bi'l asr*, c.11, s. 416.

Neticede “İslâm trenine makas değiştirilmiştir.” Bunu da üç hamle ile yapmışlardır: Birincisi “Biz zaten Kur’ân-ı Kerim’i anlayamayız” demişler. İkincisi “hadis de Kur’ân-ı Kerim’le aynıdır. Kur’ân’daki bütün bilgiler hadisin içinde zaten var. Biz hadis-i şerifi okursak Kur’ân-ı Kerim’in içindeki bilgileri de okumuş oluruz” diye düşünmüşler. Üçüncüsü, “Hadis ayeti nesheder” demişler. Dolayısıyla bu üç hamle sonunda hadis, İslâm dininin ana kaynağı haline gelmiş oldu.

3. ABBASİ DÖNEMİNDE SELEFİYE

Selefiye mezhebi Emevîlerle ortaya çıkmış, gelişmiş ve devlet eliyle yayılmıştır. 750 (h. 133) yılında Abbasilerin Emevî Devletini yıkması ile Selefiye mezhebi devlet desteğini kaybetmiştir. Abbasiler ilk yüzyıllarında (750-849/h. 133-234) Mu'tezile mezhebini esas aldılar (Ahmed b. Ca'fer, c. 2, s. 482). Selefiye iktidarda iken, Şiilerden sonra en çok Mu'tezilelere ve Hanefîlere işkence etmişti.

Abbasi Devleti ile Mu'tezile iktidara gelince, bu sefer Mu'tezile dönüp Selefilere ve Hanefîlere baskı yapmaya başladı. Selefi ve Hanefî âlimleri zindanlarda kader birliği yapmaya başladılar. Bu durum Selefi uleması ile Hanefî ulemasını birbirine yakınlaştırırken bu iki zümreye ortak bir isim bulunmasına da vesile oldu. Bu iki zümreye bulunan ortak isim "ehl-i sünnet ve'l-cemaat" idi. Ya da halk arasındaki kısa tabiri "Sünni Müslüman".⁷

Abbasi Mu'tezileleri akıl ve Kur'an'ı esas aldığından, Hanefîleri bir çeşit Selefi gibi görüyordu. Çünkü Hanefîler de sahih hadisi kabul ediyor ve onunla amel ediyordu. Öyle ise bunlar da bir çeşit Selefi olmalıydı. Hâlbuki Hanefî ile Selefi arasında mühim farklar bulunmaktaydı. Bunları birleştiren fikirleri değil, yaşadıkları zulüm ve baskıydı.⁸

Abbasilerin ilk yüzyılıının sonunda halife Mütevekkil zamanında (849/ h. 234) devletin resmi mezhebi olan Mu'tezile terk edilerek Hanefî çizgiye dönüldü (Kırkpınar, 2006, c. 32, s. 212). Fakat Abbasi Devleti'nin ilerleyen yüzyıllarda hem Haçlı seferlerinin (1095) meydana getirdiği gerilim, hem Moğol istilalarının yarattığı kaos (1205) ve hem de Arap kültürünün baskısı ile yavaş yavaş Selefi çizgiye doğru kaydığını ve 13. yüzyıla gelindiğinde Selefi çizgiye iyice oturduğunu görebiliyoruz.

---

7 Bkz. Işık, K. (1967). *Mutezilenin Doğuşu ve Kelamî Görüşleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi.

8 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz Ebu Zehra, M. (1983). *İslâm'da Fikhî Mezhepler Tarihi*, Çev: Abdulkadir Şener, İstanbul:Hisar.

4. SELEFİLİĞİN İLKELERİ

Selefiyye, “takdis, tasdik, acz, sükut, imsak, kef ve marifet ehline teslim olmak” şeklinde yedi temel prensip üzerinde ittifak etmişlerdir (Koca, 2002, s. 42).⁹

a) Takdis

“Allah’ı kötü sıfatlarından tenzih ederim. O kutsaldır. Hiçbir kötü sığata la-yık değildir, demektir” (Koca, 2002, s. 43).

b) Tasdik

“Tüm güzel sıfatların Allah ait olduğunu tasdik etmektir”(Koca, 2002, s. 43).

c) Acz

“İnsan aczini bilmelidir” demektir. İnsan Kur’ân’ı anlayamayacağını, Kur’ân’daki müteşabih ayetlerin ne manaya geleceğini bilmeyeceğini ve sıfatullahı idrak edemeyeceğini baştan kabul etmelidir. Yani aczini baştan kabul etmelidir (Koca, 2002, s. 43).

Onu açıklamaya, tefsir etmeye çalışsa bile sonunda başarısız olacaktır, kafası karışacaktır. O yüzden baştan acziyetini kabul edip, ben Kur’ân-ı Kerimî anlayamam, bizim gücümüz buna yetmez, demelidir. Yani Kur’ân-ı Kerim’deki müteşabih ayetlerin manasını anlayamam, Cenabı Allah’ın sıfatlarının ne manaya geldiğini anlayamam, dolayısıyla aczimi baştan kabul etmeliyim, der.

d) Sükut

“Bir Müslüman sükut etmelidir.” Bir Müslüman, Kur’ân-ı Kerim’de anlayamadığı ayetler ve Allah’ın sıfatları ile alakalı kafasına takılan soruları

---

⁹ Bkz. Bakır, 2004, s. 29; Dalkılıç, 2010, s. 72

kesinlikle konuşmamalıdır (Koca, 2002, s. 43). Bunları başkasına sormamalıdır. Başkasına sorarsanız karşınızdaki insanın da kafasını karıştırırsınız. Karşınızdaki insan size o soruların cevabını anlatamayacağına göre, o başka şeyler anlatmaya çalışacağından o da sizin kafanızı karıştıracığından, bu da fitneye sebebiyet verecektir. O yüzden fitne çıkmaması için sükut esastır.

Böyle bir konu açıldığında, ‘bunun lafzı malumdur, Kur’ân-ı Kerim’de böyle bir şey geçiyor, ama manası meçhuldür. Biz bunu anlayamayız, biz iman etmekle mükellefiz’ diyerek konuyu kapatmalıdır. Bu metodun adı sükuttur.

e) İmsâk

Manası “tutmak” demektir. Kur’ân-ı Kerim’de anlaşılmayan konularda kişinin kendisini tutması, soru sormamasıdır. Bu konularda asla tartışma açılmamalı, kişi bunu içinde tutmalıdır. Böylelikle insanlar yorum yapmaktan, tevîl yapmaktan men edilir. Herkes kendini men ettiği zaman kimse bu konularda yorum yapmamış olacaktır.

f) Kef

“Kalben ve zihnen bu işlerle meşgul olmamak” demektir (Koca, 2002, s. 43). Eğer kalben ve zihnen başka işlerle meşgul olursanız bunlar aklınıza gelmez. Eğer kalben ve zihnen Kur’ân-ı Kerim’deki mesela kader gibi ya da müteşabihat gibi meseleleri düşünürseniz, bir müddet “sükut” yapabilirsiniz, ama bir müddet sonra diliniz durmaz. Bir müddet “imsak” yaparsınız, tartışmalara girmezsiniz, konuşmazsınız. Ama bir müddet sonra imsakınızı bozarsınız. Dolayısıyla bu beladan kurtulmanın altıncı yolu “kef”tir. Yani beyinden bunları tamamen atmak ve bunları düşünmemektir.

g) Marifet ehline teslim

Marifet ehli dediği, Selefiye mezhebinin kurucusu imamlar ile buna tabi olan Selefi âlimleridir. Marifet ehli olduğu için bunlara teslim olacaksınız. Dini hususta bunlar ne diyorsa onu yapacaksınız, bunların söylediğinin dışına çıkmayacaksınız.

5. SELEFİ ÂLİMLERİ VE TARİHİ SÜREÇ

A) ÖMER BİN ABDÜLAZİZ

Selefiye mezhebine zemin hazırlayan ilk âlim Ömer bin Abdülaziz'dir (İşcan, 2014, s. 56, 244). Ömer bin Abdülaziz otuzlu yaşlara geldiğinde (710'lu yıllar/ h. 91) artık Emevi Devleti'nin ellinci iktidar yılına gelinmiştir. Selefi görüş yani hadis merkezli İslâm anlayışı iyice oturmuş ve Emevî medreseleri ilk meyvelerini vermeye başlamıştır.

Peygamber Efendimiz'in vefatından seksen yıl geçmiş olmasına rağmen hala hadisler yazılmamıştı. Birkaç küçük fasikül hariç tüm hadisler ezber yoluyla nesilden nesile aktarılıyordu ki, buna rivayet denir. 710'lu yıllara gelindiğinde Ömer bin Abdülaziz onbinlerce hatta yüzbinlerce hadisin dilden dile dolaştığını görmüştü. Bu dönemde binlerce uydurma hadis insanların dillerinde ve hafızalarında bir virüs gibi yaşıyordu. Öyleyse bu hadisler bir külliyata toplanmalı ve yazılı hale getirilmeli idi.

Ömer bin Abdülaziz yetiştirmiş olduğu öğrencilerini de görevlendirerek hadis toplamaya başlamıştır (Koca, 2002, s. 35; Kandemir, 1997, c. 15 s. 32). Toplanan hadisler önce hadisi toplayan âlimin fasikülünde cem ediliyordu. Bunlar zamanla Cami-ül Kebir denilen büyük bir hadis havuzunu oluşturdu. Daha sonra 800'lü yıllarda gelen Buharî ve Müslim gibi âlimler bu fasiküller içerisinden tek tek hadislerin senetlerine bakarak sahih olanları seçip kitaplarına aldılar.

Ömer bin Abdülaziz, Emevî sülalesinden olup Emevî halifelerinin sekizincisidir. Anne tarafından Hz. Ömer'in torunudur. O günkü yedinci Emevî halifesi Süleyman bin Abdülmelik'in yeğenidir. Aslında kendisinin halife olma ihtimali bulunmuyordu. Halife Abdülmelik'in iki oğlundan birisi halife olacaktı. Fakat bir kısım siyasi nedenlerden dolayı Abdülmelik yerine Ömer bin Abdülaziz'i halife olarak bıraktı (İbn Abdilhakem, 1954, s. 30-31). Halife Abdülmelik'in iki oğlu buna çok itiraz etti ise de, halkın Ömer bin Abdülaziz'e olan hüsnü zannı ve desteği sayesinde direkt muhalefet etmeye cesaret edemediler. Ömer bin Abdülaziz iki buçuk yıl halifelik yaptı. Kırk bir yaşında iken zehirlenerek şehit edildi (İbn Sa'd, 1957, c. 5, s. 407).

Halife olmadan önceki dönemde tüm hayatı boyunca hadislerin toplatılmasına ve hadis uydurmanın önüne geçilmesine gayret göstermiştir. Hadislerin toplatılması faaliyeti yapılırken doğal olarak sahih olanla olmayanlar birbirinden ayrılamadı. Çünkü önce bütün hadisler toplatılarak ve senetleri ile birlikte yazılarak kayıt altına alınacak ve böylece hadis uydurmanın önüne geçilecekti. Sonra ikinci hamle olarak toplatılan o hadis havuzundan sahih hadisler tek tek tespit edilerek bir sahih hadis külliyyatı oluşturulacaktı (Ebu Nuaym, 2010, c. 3, 360-361).

Ömer bin Abdülaziz bütün hayatını hadis toplayıp yazılı kayıt altına almaya adanmıştı. Otuzlu yaşlara kadar hadis ilmi ile hemdem olmuş, hadis ilmindeki artıları ve eksileri görmüş, otuzlu yaşlardan sonra uydurma hadislerin önüne geçmek ve sahih hadislere ulaşmak için yetiştirdiği bütün öğrencilerini hadis toplamaya yönlendirmişti (İbn Abdilberr, 2015, c. 1, s. 76).

Altıncı Emevî halifesi Velid'in kendisine olan büyük hüsnü zannı nedeni ile Hicaz (Mekke-Medine) valiliğine atandı (İbnü'l Cezvî, 1984, s. 41). Burada bir yandan çok adaletli bir yönetimle valilik yaparken bir yandan da devletin imkanlarını da arkasına alarak hadis toplama işini genişletti. Daha sonra 717'de (h. 99) halife olarak atanınca Emevi Devleti'nin tüm imkanlarını bu işe seferber etti (Kandemir, 1997, c. 15, s. 32).

Ömer bin Abdülaziz gerçekten Allah korkusu olan adaletli, merhametli ve izzetli bir Selefî âlimi idi. Eğer hilafeti on-on beş yıl sürmüş olsaydı, belki Emevî zulmüne son verip yeni ve temiz bir sayfa açabilirdi. Ancak müesses nizam onun halifeliğine iki buçuk yıl tahammül edebilmiştir.

Ömer bin Abdülaziz, hadisleri toplatarak bir akım başlatmıştır. Bu toplama akımı onun vefatından sonra da devam etmiştir. Hadis toplama işinin 710'larda başlayıp kabaca 800'e kadar devam ettiği bilinmektedir (Koçdemir, 1977, s. 204).

Ömer bin Abdülaziz'in hadisleri toplatmasının üç mühim pozitif etkisi olmuştur:

i. Hadisler bir havuzda toplandı¹⁰ için bundan sonra hadis

10 Bu havuz tek bir külliyyat değildir. Ömer Bin Abdulaziz'in yetiştirdiği öğrencileri veya onların öğrencilerinde oluşan hadis âlimlerinin hadis ravilerini bizzat ziyaret ederek raviye yemin ettirerek onlardan hadis almaları ve bu aldıkları hadisleri kendi kitaplarına ravi zinciriyle

uydurmanın önüne geçilmiş, İslâm uleması nezdinde hadis kaynakları olduğu için yeni uydurulan hadislerin etkisinden korunma mümkün hale gelmiştir.

- ii. Hadisler toplatılırken senetleriyle yani senet zinciri ve zincirdeki ravilerle beraber kayıt altına alındığından ilerde sahih hadis kitapları oluşturma imkanının zemini hazırlanmış oldu. Bu sayede ki İmam Buharî ve İmamı Müslim gibi âlimler sahih hadisleri alıp eserlerine koymuşlardır.
- iii. Ömer bin Abdülaziz'in hadisleri bir havuzda toplatması ve kayıt altına aldırması o güne kadar herhangi bir yazılı kaynağı olmayan hadis İslâmına da sağlam bir temel teşkil etmiştir. Diğer taraftan eğer bu çalışma yapılmıyaydı ve aradan bir yüzyıl daha geçseydi, bugün elimizde olan hiçbir hadise sahih diyemeyecektik.

Ömer bin Abdülaziz'in hadisleri toplatmasının üç mühim negatif etkisi olmuştur:

- i. Hadisler bir havuzda toplandığı için o havuzda hem sahih, hem hasen, hem zayıf ve hatta uydurma hadisler dahi bu havuz içerisine girmiştir. Bu çalışmadan sonra yeni hadis uydurulamamıştır; ancak o güne kadar uydurulan birçok uydurma hadis de kayıt altına alınarak havuza girmeyi başarmıştır.
- ii. Önceleri hadis toplanırken senet zinciri ve zincirdeki ravileri ile beraber kayıt alınması hedeflenmiş olsa da, binlerce mevzu (uydurulmuş) hadis maalesef bu havuza alınmıştır. Bugün de İslâm dünyasının başını ağrıtan birçok uydurma hadis bu kaynaklardan yayılmaktadır.
- iii. Kur'ân-ı Kerim'deki ayetlerin sayısı 7000'e ulaşmamaktadır. Oysa toplanan hadisler Câmi-ül Kebir'de tekrarlardan arındırılmış olarak 80 bin civarındadır. Bu kadar büyük bir havuzun içerisinde maalesef Kur'ân boğulup gitmiştir.

---

beraber kaydetmeleriyle İslâm Dünyasında bir çok hadis fasikülü oluşmuştur. Bu fasiküllerin oluşturduğu havuza cami'ul-kebir havuzu denmiştir. İmam-ı Buharî, imam-ı Müslim, Tirmizî, Nesâî gibi hadis kitapları bu fasiküllerden yararlanılarak yazılmıştır.

B) İMAM MÂLİK

Hem hadis hem de fıkıh ilminde önemli bir yeri olan ve Müslümanlar arasında Mâlikî mezhebi olarak bilinen mezhebin kurucusu İmam Mâlik 711 (h. 92) yılında Medine’de doğmuştur, ailesi Yemen’den hicret etmişlerdir. Tam adı Ebu Abdillâh Malik b. Enes b. Malik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî’dir (Kadi İyâz, t.y., c. 1, s. 110; Ebu Zehra, 1983b, s. 255).

İmam Mâlik çocuk yaşlarda Medine medreselerinde eğitime başladı. Bu yıllar Ömer bin Abdülaziz’in Hicaz valisi olduğu ve Mekke ve Medine medreselerinde hadis İslâmına uygun öğrenciler yetiştirdiği ve hadis toplamaya yönlendirdiği yıllardır. İşte o medresenin yetiştirdiği birçok âlimden birisi olan İmam Mâlik (eş-Şek’a, 1983, ss. 8-9) daha yirmili yaşlardan itibaren hadis ilmindeki muvaffakiyeti ile parlamıştır (Özel, 2003, c. 27, s. 507).

Ömer bin Abdülaziz’in yolundan giden İmam Mâlik hayatını hadis toplayarak, yazarak, öğrencilerine okutarak ve ezberleterek geçirmiştir. İmam Mâlik dinin kaynakları arasına Kur’ân ve hadisten sonra Medine halkının yaşayışını da alır. Medine’de yaşamış ve Medine’de ölmüştür. Hayatı boyunca Medine’nin dışına hiç çıkmamıştır (Hûlî, t.y., ss. 104-105). Medine aşığı ve milliyetçisi bir yapısı da vardır. Bu yüzden Medine halkının yaşayışını dinde Kur’ân ve Sünnetten sonra delil kabul ederek, ilk ve tek olarak kendisine ait bir bakış açısı getirmiştir.

Zamanla İmam Mâlik, Selefiye mezhebinin bir ekol ve mezhep haline gelmesine vesile olduğundan Selefiye mezhebinin kurucusu kabul edilir. Aslında daha önce bahsettiğimiz gibi, Emevî Devleti zaten elli yıldır hadis merkezli İslâm anlayışını uyguluyor ve uygulatıyordu. İmam Mâlik ve onun peşinden gidenler bu akımı tescillemiş oldular.

Emevi Devleti’nin devlet gücünü de arkasına alarak şöhreti hızla artan İmam Mâlik ve onun Selefî eserleri kısa sürede öğrencileri tarafından hazmedilip başta Mısır olmak üzere Kuzey Afrika’nın hemen hemen tamamına ve oradan da Endülüs’e ulaşmıştır.

Hayatı boyunca on bir kitap tedvin¹¹ etmiştir. Bunların içerisinde en önemlisi ve en hacimlişi “*Muvatta*” adlı hadis kitabıdır. Bu kitapta İmam

11 Tedvin toplamak demektir. Hadis âlimleri hadis topladıkları için bu ibare kullanılır.

Mâlik Hicaz bölgesinin en sağlam ravilerinden hadis almaya özen göstermiştir. Ayrıca sahabe sözlerine ve tâbiînin fetvalarına da çokça yer vermiştir. Özellikle Medineli sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn ulemasına çokça itibar etmiştir. Çünkü onlar Resulullah'ın ve ashabının torunları idi. Hadis kaynaklarına en yakın raviler de onlardı.

Seksen beş yaşında 795 (h. 179) yılında vefat eden İmam Mâlik, Ömer bin Abdülaziz'in hazırladığı alt yapı¹² üzerine Selefi ekolün kurulmasına öncülük etmiştir.

C) AHMET BİN HANBEL

Ahmet bin Hanbel 781 (h. 164) yılında Bağdat'ta doğdu. Aslen Basra'lıdır. Babasının adı Muhammed bin Hanbel'dir. Babası, o çok küçük yaşta iken vefat etti. Babası vefat edince, onun eğitimiyle annesi ve amcası ilgilenmeye başladı (Ebu Zehra, 1983b, s. 364; Mansur, 2004, s. 17).

Bu dönemde Abbasi Devleti kurulmuş (750/ h. 133) ve üzerinden otuz bir yıl geçmişti. Devletin mezhebi Mu'tezile olduğundan Selef âlimleri üzerinde ve Selefi medreseler üzerinde bir baskı vardı. İşte Ahmet bin Hanbel böyle bir dönemde ve böyle bir medresede, annesinin ve dayısının yönlendirmesi ile eğitime başladı. Önce Kur'ân'ı ezberledi. Sonra hadis ezberlemeye başladı. Daha sonra sahabe ve tâbiîn rivayetlerini ezberledi (Ebu Zehra, 1983b, s. 364).

Ahmet bin Hanbel, Ömer bin Abdülaziz'in ve İmam Mâlik'in yolundan giderek hadis merkezli İslâmın takipçisi oldu. Bilindiği üzere, bu devir hadis-i şeriflerin toplanıp yazı ile kayıt altına alındığı dönemdir. Bu devirde yetişen âlimlerin en meşhuru İmam Mâlik'tir. Hayatı boyunca topladığı hadisleri "*Müsned*" adlı eserinde bir araya getirdi.

Ahmet bin Hanbel ders verme ve fetva verme işine kırk yaşından itibaren başladı. Abbasi Devleti'nin baskı ve zulmü altında birçok kez haksızlığa ve zulme uğradı (Koca, 2002, s. 39). Bu haksızlık ve zulüm karşısında sinmeyen, tam tersine, kahramanca bir duruş sergileyen Ahmet bin Hanbel'in şöhreti giderek ve hızla yayıldı.

12 Bkz. İşcan, M.Z. (2014). *Selefilik İslami Köktenciliğin Tarihi Temelleri*, 5. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 56-66, 132.

Ahmet bin Hanbel'in zindanlara atılması ve zulümlere uğraması O'nun söylemlerini sertleştirmiş ve daha radikal bir çizgiye çekmiştir. Bu radikal yaklaşım daha sonraki yüzyıllarda İbn Teymiye (14. yy.), Muhammed Bin Abdulvahhab (19. yy.), Hasan El- Benna (20. yy.) gibi âlimleri de etkileyecektir.

Esas itibariyle hadis metodunu tescilleyen İmam Mâlik olduğundan Selefiye tarihi İmam Mâlik ile de başlatılabilir (İşcan, 2015a, s. 4). Ancak Ahmet bin Hanbel, İmam Mâlik'ten farklı ve fazla olarak hadis yazmakla ve aktarmakla yetinmeyip ayet, hadis ve haber üzerinden içtihatla fıkha da girmiş ve Selefiye mezhebinin amelde ve fıkhıta lideri konumuna gelmiştir. Bu yüzden birçok tarihçi tarafından Selefiye mezhebinin kurucusu olarak Ahmet bin Hanbel gösterilir (Koca, 2008, s. 49; İşcan, 2015b, s. 20). Çünkü Seleflilik, bir fıkıh haline Ahmet bin Hanbel ile gelmiştir. Yani hadis metodu Selefliği doğurmuştur.

Ahmet bin Hanbel bir hadis fıkhı oluşturmuştur. Bu anlamda kendi başına bir mezheb imamıdır (Koca, 2008, s. 61). Fakat asla İmam Mâlik'in genel çizgisi olan hadis metodunu terk etmemiştir.

Bağdat'ta Mu'tezile âlimleri ile girdiği bir tartışma sonunda görüşlerinden dolayı bir kez daha zindana atılarak işkenceye maruz kalmıştır. Ve bu işkenceler sonunda 855 (h. 241) yılında Bağdat zindanlarında vefat etmiştir (İbn Kesîr, 1995, c. 10, s. 367).

D) EBU DAVUD

İmam Ebu Davud'un tam ismi Süleyman bin Eşas bin İshak bin Beşir'dir. Ebu Davud künyesi ile meşhur olmuştur. Sicistani ismi ile de bilinir (en-Nevevî, t.y., c. 2, s. 204). 817 yılında Sicistan'da doğmuştur. Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Ebu Davud Şam, Irak, Hicaz, Mısır gibi medreselerde değişik zamanlarda tahsil görmüştür. Bu sırada Ahmet bin Hanbel'e talebe olma fırsatı yakalamış olan Ebu Davud otuz sekiz yaşına kadar yaptığı bütün hadis çalışmaları sonucunda topladığı hadisleri bir araya getirdiği kitabı olan "*Sünen-i Ebu Davud*"u Ahmet bin Hanbel'e arz ederek görüşünü istemiş ve Ahmet bin Hanbel'den çok büyük takdir ve övgü almıştır (İbn Ebu Ya'lâ, 1998, c. 1, s. 232).

Ömer bin Abdülaziz'in açtığı yolda ilerleyen hadis ulemalarının birinci

neslin imamı; İmam Mâlik, ikinci neslin imamı Ahmet bin Hanbel; üçüncü neslin imamı da Ebu Davud'dur.¹³

Ebu Davud hadis toplarken fıkhî hadisleri toplamaya özen göstermiştir. Yani Ahmet bin Hanbel'in yolundan gitmiş, "hadisçi fıkıhçı" olarak tarihteki yerini almıştır.¹⁴

E) İMAM EŞ'ÂRİ

(1) İmam Eş'âri'nin Hayatı

Eş'ariyye ekolünün temsilcisi olan Ebu'l Hasen Eş'ârî'nin uzun adı Ali b. İsmail b. Ebu Bişr İshak b. Sâlim b. İsmail b. Abdullah b. Musa b. Bilâl b. Ebu Bürde b. Mûse>-Eş'ârî'dir (İbn Nedim, 1994, s. 257). İsminden de anlaşılacağı gibi sahabeden Ebû Mûsa el-Eş'ârî'nin soyundan gelmektedir. Künyesi Ebu'l-Hasan, lakâbı ise, Nâsiru'd-dîn'dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber kuvvetle muhtemel 873 (h. 260) olduğu tahmin edilmektedir. Basra'da doğmuştur.

İmam Eş'âri, 913 (h. 301) yılında tam kırk yaşındayken Mu'tezile mezhebinden rücu ederek Ehl-i Sünnet çizgisine dönmüştür (Ebu Zehra, 1983a, s. 198). İmam Eş'ari'nin hayatını, doğumundan Mu'tezile mezhebinden ayrıldığı kırk yaşına kadar ve bundan sonraki hayatı olmak üzere iki devrede incelemek mümkündür.

(a) Doğumundan Mu'tezile mezhebinden ayrılmasına kadar olan dönem

Hayatının kırk yıllık bir dönemini kapsayan bu dönem, üvey babası Ebû Ali el-Cubbâî (v. 914/h. 302) ile ilmî yakınlığı bulunduğu dönemdir. İmam Eş'ari, Kelâm ilmini de Cubbâî'den öğrenmiştir. Fıkıh'ta Hanefî olan Eş'ârî, itikatta hocasının tesiriyle koyu bir Mu'tezile mezhebi savunucusu olmuş-

13 Selefiye mezhebini tescilleyen ve bir anlamda kuran İmam Malik'tir. Çünkü hadis toplayıp yazmakla ve bu hadisleri öğrencilerine aktarmakla yetinmeyip bu hadislerden bir çok fikhî tespitler çıkarıp dini meselelere bir bakış metodu geliştirmiştir. Bu metod (Selefiye metodu) zamanla bir mezhep haline dönüşmüştür. Ömer bin Abdülaziz ise, sadece hadisçidir. Hayatını hadislerin toplanmasına ve sahih olanla olmayanın ayrılmasına adanmıştır. Bu yüzden Selefliliğin kurucusu Ömer bin Abdülaziz'dir denilemez.

14 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatib el-Bağdadi, Tarih-u Bağdat, biyografi 4638, İbn-u Hallikan, Vefeyat, biyografi 272.

tur.

913 (h. 301) tarihinde O'nun Mu'tezile'den ayrılarak, Ehl-i Sünnet akîdesine bağlandığı bilinmektedir (Işık, 1967, s. 62; Çelebi, 2004, s. 8). Mu'tezile mezhebinden ayrılma sebebi Mu'tezilenin o tarihte rayından çıkmış olmasıdır.

Bilindiği gibi Mu'tezile mezhebi 750-849 (h. 133-234) yılları arasında Abbasi Devleti'nin resmî mezhebi olmuştu (Emîn, 1946, c. 1, s. 38). İlk yirmi yılında sadece Selefi âlimlerine karşı katı olan Abbasiler; Hanefî, Şîf (Caferî) âlimlerine de hoşgörüle bakıyordu. 780'lerden itibaren felsefe kitaplarının tercümesinin bir neticesi olarak felsefe akımının etkisini artırmasıyla birlikte Mu'tezile mezhebi gittikçe felsefileşti. Dinin manevi boyutunu ihmal eden, kendi görüşlerini başkalarına kabul ettirebilmek için şiddete başvuran, sahabeyle ilgili, dinin şiarları ile ilgili son derece rahat ve haddini aşan yaklaşımlarda bulunan Mu'tezile alimleri 849'dan (h. 133) itibaren Abbasî Devleti'nin desteğini de kaybedince iyice yoldan çıkmışlardır (Çelebi, 2004, s. 12).

Rivayet edildiğine göre Eş'ârî bu karara vardıldıktan sonra, onbeş gün evine kapanmış ve bu süre sonunda, bir Cuma günü Basra camiinde minbere çıkarak şunları söylemiştir:

"Ey insanlar Beni tanıyanlar kim olduğumu bilirler; tanımayanlara gelince, şimdi kendimi onlara tanıtacağım. Ben falancanın oğlu falanca'yım. Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu, Allah'ın gözle görülemeyeceğini ve kötü fiillerin kendi fiillerimizin bir neticesi olduğu fikirlerini savundum. Bu görüşlerimden, uzaklaşıyor ve tevbe ediyorum. Mu'tezileyi reddetmeye ve onların utanç verici hatalarını ortaya çıkarmaya karar verdim." (İbn Nedit, 1994, s. 225; Ebu Zehra, 1983a, s. 198)

(b) Kırk yaşından ölümüne kadar olan dönem

Mu'tezile mezhebinden ayrıldıktan sonra Selef akidesi üzere geri kalan hayatını devam ettiren İmam Eş'ârî, yaklaşık yirmi beş yıllık bu zaman zarfında, bol bol eser telif etmiş ve Selef akidesini müdafaa ile kalan ömrünü geçirmiştir. Ehl-i Sünnet adına üstlendiği müdafaa ile büyük taraftar kazanmış ve kendisinden sonra daha da gelişecek olan Eş'ariye ekolünün kurucusu ve temsilcisi olmuştur. İmam Eş'ârî, 936 (h. 324) yılında

Bağdat'ta vefat etmiştir.

(2) İmam Eş'ârî'nin Eserleri

Eş'ârî'nin eserlerini kaynaklarda zikredilen konularına göre şu gruplara ayırarak ele almak mümkündür (Topaloğlu, 2012, s. 137):

- i. Kelâm ilmiyle ilgili olan ve özellikle Mu'tezileyi reddi hedef alan eserler.
- ii. Filozoflar, Tabiatçılar, Dehrîler, Brahmanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar gibi cereyanları reddeden eserler.
- iii. İslâmî ve gayr-ı İslâmî fırkaların görüşlerini reddetmeksizin nakleden Makâlât kitapları.
- iv. Tefsir, Hadis, Fıkıh ve diğer İslâmî ilimler sahasında meydana getirdiği eserler.

İmam Eş'ârî'nin kırk yaşından önceki Mu'tezilî dönemine ait olduğu söylenen bir çok kitabın adı zikredilse de bu eserler günümüze ulaşmamıştır. İmam Eş'ârî'nin, Mu'tezilî fikirlerini bıraktıktan sonra kaleme aldığı kitapların çoğu eski mezhebinin yanlışlarını ortaya koyar ve dolayısıyla eski yazdıklarını reddeder. Bundan dolayıdır ki; eski eserlerini yakarak imha etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bugün elimizde Eş'ârî'ye ait olarak bulunan eserler fazla değildir ve hepsi son dönemlerinde kaleme alınmıştır. İbn Asâkir'in (v.1176/ h. 572) verdiği bilgiye göre Eş'ârî, *el-Umed* adlı eserinde, 935 (h. 323) tarihine kadar kaleme aldığı eserlerini ve neye dair olduklarını zikretmiştir (Abdülhamid, 1995, c. 11, s. 447).

F) ABDULKADİR GEYLANÎ

1077 (h. 470) yılında İran'ın Geylan şehrinde doğdu. Künyesi Ebu Muhammed'dir. Kürt kökenli bir İslâm âlimi ve mutasavvıfıdır. Baba tarafından şerif olup soyu Resulullah'a dayanmaktadır (Koca, 2002, s. 75; Altıntaş, 1986, s. 146).

Abdulkadir Geylanî doğduğu büyüdüğü bölge itibariyle Şafii mezhebine

tabi bir fert iken, küçük yaşta evinden ayrıılıp ilim tahsil etmek için Bağdat, Şam, Mısır gibi ilim merkezlerini dolaşarak burada ilim tahsil etmiş ve bu tahsil sırasında Hanbelî mezhebine ilgi duymuş ve tahsilini bu yönde genişletmiştir (Koca, 2002, s. 75). O dönemler Selefi akımın iyice zayıfladığı, özellikle Hanbelî mezhebinin silinip gitme aşamasına kadar gerilediği bir dönemdir. Çünkü bir yandan Selçuklu Devleti, Hanefiye mezhebine göre İslâm'ı yaşarken, bir yandan da Abbasi Devleti Hanefiye ve Şâfiye esasına göre yönetilmektedir.

İşte böyle bir zamanda zuhur eden Abdulkadir Geylanî Hanbelî mezhebini yeniden ikame edebilmek için gayret gösterdi.¹⁵

Abdulkadir Geylanî bir yönüyle de tasavvufla da çok ilgiliydi (Koca, 2002, s. 76). Özellikle kendisi ile aynı yüzyılda yaşayan Selçuklu'nun ünlü mutasavvıfı Ahmet Yesevi (1093-1166/ h. 485-561) ilk teşkilatlı tasavvuf birliğini (yani tarikati) kurmuş ve şöhreti ve talebeleri Türk dünyasının ve hatta ortadoğunun her tarafına yayılmış bir vaziyette idi. Abdulkadir Geylanî tasavvufa olan ilgisi ve Ahmet Yesevi'den etkilenmesi ile aynı yolu takliden tarihte ikinci teşkilatlı tasavvuf birliğini yani Kadirî tarikatını kurdu. Bu tarikat sayesinde yetiştirdiği öğrencilerini ve çocuklarını İslâm dünyasının her tarafına göndererek teşkilatlanmış, Mısır, Suriye, Irak ve Güneydoğu Anadolu'da Hanbeli mezhebinin yayılmasına vesile olmuştur.

G) İBN TEYMIYE

İbn Teymiye 1263'te (h. 661) dünyaya geldiğinde Abbasi Devleti yıkılmış, Ortadoğu medreseleri yeniden Selefiyeye yönelmiş, Şîâ medreseleri atağa geçmiş, Hanefiye mezhebi sadece Türkler aracılığıyla yayılmaya devam etmektedir. Avrupa ise orta çağın ikinci dönemini yaşamakta, fakirlikle, veba salgınları ile ve cahillikle boğuşmakta idi. Aynı zamanda bir yandan Haçlı Seferleri, bir yandan da Moğol istilaları İslâm dünyasını perişan etmekte idi.

İbn Teymiye 1263 (h. 661) yılında Harran'da (Urfa) bir çok hukukçu yetiştirmiş ünlü bir Hanbeli âliminin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Yaşadığı devir batıdan gelen haçlı seferleri ve doğudan gelen Moğol istilaları nedeni ile çok sıkıntılı bir dönemdi. İbn Teymiye'nin ailesi o henüz çocukken Moğol saldırılarından kaçarak Şam'a yerleşmiştir.

¹⁵ Bu konunun detayı için bkz. Geylani, A. (1980). Guneu'l-tâlibin (Hakkı Arayanların Kitabı), Çev: Abdülkadir Akçipek, İstanbul.

Gençlik yıllarında İbn Teymiye Moğollara karşı verilen savaşlara bizzat katılmış (Ebu Zehra, 1983b, s. 545), Şam savunmasında asker olarak görev almıştır.

Yaşadığı asrın siyasi çalkantıları İbn Teymiye'yi hem dini ilimlere hem de siyasete karşı meraklı kılmıştır. Ayrıca haçlı seferleri ve Moğol istilaları sırasında yapılan vahşi kıyımlar ve bu dönemde İbn Teymiye'nin yaşadığı, şahit olduğu olaylar onu hem daha sert bir kişiliğe dönüştürürken (Ebu Zehra, 1983b, s. 520), hem de dini ilimlerden başka ilm-i siyaset, hukuk ve askeriye (harp sanatı) ilgi duymuş ve bu alanlarda birçok eser okumuş ve öğrendiklerini hayatta yaşadıkları ile teyit etme fırsatı bulmuştur. Bu yüzdendir ki; İbn Teymiye eserlerinde gaza, cihat, şehitlik gibi kavramlara çokça yer vermiştir.¹⁶

İbn Teymiye'nin Moğol istilaları döneminde yaşamış olması ve Moğolların acımasız, vahşi ve gaddar tavır ve tutumları, şehirleri yakmaları, insanları çoluk-çocuk demeden katletmeleri ve İbn Teymiye'nin bu katliama bizzat şahit olmuş olması, İbn Teymiye'nin Orta Asya halklarına karşı, özellikle de Türklere karşı antipati duymasına sebep olmuştur. Çünkü İbn Teymiye, Moğolları da Türkleri de orta asya kökenli olmaları ve Arap olmamaları nedeniyle aynı kategoride değerlendirir (İbn Teymiye, 1999, s. 97).

Aynı zamanda, İbn Teymiye'nin yaşadığı dönemde yaşadığı topraklara Memlüklüler hakimdi. Memlüklüler orta asyadan göç ederek gelmiş ve Araplara hükmeden bir Türk devleti kurmuştu. O gün Harran (Urfa, Diyarbakır) Şam, Halep ve Bağdat gibi Arap dünyasının sembol şehirlerine hükmeden Memlüklü Türklerine karşı muhalif tavrı İbn Teymiye'nin sık sık Memlüklü zindanlarına atılmasına sebep olmuştur.

İbn Teymiye'ye göre İslâm dini iki direk üzerinde durur. Bunlar namaz ve cihattır (İbn Teymiye, 1999, ss. 84, 120-121). İbn Teymiye hemen her konuyu mutlaka namaza ve cihada bağlar. Ayrıca kabir ziyaretlerine, kutsal emanetlere, resim, müzik vb. sanatlara karşı sert ve radikal bir tavır almıştır.¹⁷

16 Bkz. İbn Teymiyye. (2005). *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, Thk. Amir el-Cezzâr-Enver el-Bâzî,3. Basım, Dâru'l- Vefâ, Riyad,c. 18, ss. 228, 297-298; İbn Teymiyye. (1994). *el-Hilâfeve'l-Mülk*, Ed. Hammad Selâme, Mektebetü'l-Menâr,Ürdün, s. 41.

17 İbn Teymiye'nin bu konulardaki görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Teymiye. (1905/1323)*Mecmûâtü'r-Resâili'l- Kübrâ*, Matbaatu'l-Amiretu's-Şerefiyye, Kahire, 13. Risa-

Sivri dili, olaylara radikal yaklaşması ve daima muhalif duruşu ile Memlûklü sultanları tarafından sık sık hapsedilen İbn Teymiye (Ebu Zehra, 1983b, s. 522), 1328 yılında Şam hapishanesinde ölmüştür.

İbn Teymiye Selefiye mezhebinin ikinci defa yeniden yapılandırılmasını sağlamış (İşcan, 2015a, s. 5) ve ikinci Ahmet bin Hanbel olarak tarihe geçmiştir. Bugünkü Selefi akımların hemen hemen tamamı İbn Teymiye'den etkilenmişlerdir. İbn Teymiye akımı yaşadığı yüzyıllardan itibaren sonraki yüzyıllarda yavaş yavaş yayılırken fazla ilgi görmemiştir. Fakat özellikle onsekizinci yüzyılın sonlarından itibaren daha çok ilgi çekmeye ve 19. ve 20. yüzyılın din âlimlerine, sosyologlarına ve siyasetçilerine ilham kaynağı olmaya başlamıştır.

Çünkü özellikle 19. yüzyıldaki sanayileşme hareketinin artması ile 20. yüzyılın petrol kaynaklarına ulaşma mücadelesi, Batının İslâm ülkelerine ve özellikle petrol ülkelerine sömürgeci yaklaşımı ve buralarda uyguladığı acımasız ve zâlimce uygulamaları ve işgalleri Ortadoğu Arap halklarında fundamentalizme ve dinde radikalleşmeye zemin hazırladı. Bu zemin ve bu zeminden kaynaklanan ihtiyaca binaen İbn Teymiye'ye olan ilgi birden arttı.

Mesela Suudi Arabistan'ın kurucu fikir babası olan İbn Suud'dan Mısır'daki Muhammed Abduh'a, Vahhabi mezhebinin kurucusu Muhammed bin Abdülvehhâb'a ve oradan Müslüman kardeşler hareketinin kurucusu Hasan el Benna'ya ve Seyyid Kutub'a varıncaya kadar 19. ve 20. yy. Selefi âlimlerinin hemen hemen tamamı İbn Teymiye'den etkilenmiştir (Sancar, 2015, s. 119).

H) MUHAMMED BİN ABDÜLVEHHÂB

Muhammed bin Abdülvehhâb 1703 tarihinde bugünkü Riyad şehrine yakın bir yer olan Uyeyne'de doğmuştur (Koca, 2002, s. 106). Riyad, Necid bölgesinde bir şehirdir. Babası Uyeyne kadısı ve devrin önemli bir Hanbeli alimidir. İlk eğitimini babasının yanında tamamlayan Abdülvehhâb, daha sonra Mekke ve Medine'de hadis tahsiline devam etmiştir. Burada Selefiye metodunu öğrenmiş ve İbn Teymiye'nin fikirleri ile tanışmış (Koca, 2002, s. 106) ve İbn Teymiye'ye hayran olmuştur. Yıllar sonra Basra'ya gitmiş, Basra'da Hanefi ve Mu'tezile alimleri ile tartışmış ve bu mezheplerin ana

---

le Sema ve Raks Kitabı, ss. 277-316

felsefelerini öğrenmiştir.

Daha sonra 1726 yılında Riyad'ın kuzeyinde Hureymile kasabasına gelmiştir. 1740 yılında babasının ölümü üzerine, aşiretinin başına geçen Abdülvehhâb, mezhebini ilan etmiştir.

Mezhep sloganı “Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i an'il-münker”dir.¹⁸ Bu sloganla Necid bölgesinde Vahhabi mezhebini yaymaya çalışmıştır.

Hureymile'den tekrar Uyeyne'ye dönen Abdülvehhâb, oranın emiri (kralı) olan Osman bin Hamd bin Muammer ile çok iyi dostluk kurmuş ve onu mezhebine davet etmiştir. Hatta ona kendisine biat ettiği taktirde, Allah'ın onu Necid bölgesinin tamamına hakim kılacağını söylemiştir.

Böylece Abdülvehhâb Uyeyne'nin önemli bir ismi haline geldiği gibi, şöreti bütün Necid bölgesine ve hatta Arabistan'a yayıldı.

Muhammed bin Abdülvehhâb'ın Uyeyne kralını yanına çekerek güçlendirdiği mezhebi, insanlara dînî ibadetleri yapma hususunda zorluyor, fikirlerini zorla kabul etmeye mecbur ediyordu. Mezarları ve türbeleri yıkıp, tarihi eserleri tahrip ediyordu. Bu durum Arap halkını korku ve endişeye sevketti. Onun bu ilerleyişine bazı direnişler olmuşsa da, en kanlı bir şekilde bastırmayı başarmıştır.

Nihayet Riyad'a çok yakın bir yer olan Der'iyeye kadar geldiğinde, orada Emir Muhammed bin Suud'la anlaşır (Koca, 2002, s. 107). Böylece Vahhabi Devleti'nin (Suudi Arabistan'ın) ilk temelleri atılmış olur (1744).

Bu ittifakla Muhammed bin Abdülvehhâb mezhebini, Muhammed bin Suud da iktidarını genişleterek Arap yarımadasına sahip olmak için bir fırsat yakalamış oldular.

Muhammed bin Abdülvehhâb “Kitab-ut tevhit” adlı kitabında, insanla-

18 Kur'an'da geçen, “İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak” şeklinde tercüme edilen, “Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i an'il-münker” ifadesi, Selefilerce çokça kullanılmış bir kavramdır. “Her müminin diğer müminlere dinin farzlarını emretme ve kötülüklerden alıkoyma mecburiyeti ve hakkı vardır” anlamında bir uygulama olup dinin yaşanması için bir otokontrol kurma amacını güder. Bu otokontrolü daha sonra Abbasiler döneminde Mutezile mezhebi yapmaya çalışmıştır. Halbuki Hanefilere göre; “Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i an'il-münker”, bu işin eğitimini alan din alimlerinin işidir. Dinde zorlama yoktur. Din nasihattan ibarettir.

rı şirkten ve bidattan korumanın ve dine girmeye mecbur etmenin en önemli görev olduğunu, Vahhabiliğin hak mezhep olduğunu, diğer mezheplerin sapık ve bidat mezhepler olduğunu, hak mezhep olan Vahhabiliğe tabi olmayanları kılıçla yola getirmenin gerekli olduğunu iddia ediyordu. İnsanların mezar taşı dikerek ve türbe yaparak ya da tarikatlara girerek ve benzeri onlarca meseleden dolayı kâfir olduğunu iddia ediyor (Abdülvehhâb, 1990, ss. 43-44) ve bunların kan ve mallarının kendilerine helâl olduğunu söylüyordu (Abdülvehhâb, 1990, s. 31; Koca, 2002, s. 108; Yörük, 1953, s. 58).

Bütün bunlar zaten bu işlere müsait olan Necid bedevilerine çok cazip gelmişti. Hele yağmalanan Müslümanların mallarının beşte birini kralın alması, geriye kalan ganimetin bedeviler arasında pay edilmesi işi, onları adeta “emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker” sevdalısı (!) haline getirmişti. Böylece Vahhabiliği kabul etmeyenler kılıçtan geçiriliyor, malları beşte bir ganimet hukukuna göre yağmalanıyordu.

Muhammed bin Abdülvehhâb 1792 yılında öldüğü zaman, Suud Devleti'nin kralı Muhammed bin Suud'un oğlu Abdülaziz İbn Suud idi. Muhammed bin Abdülvehhâb'ın ölümü en çok Abdülaziz İbn Suud'a yaradı. Muhammed bin Abdülvehhâb'ın kehaneti geç de olsa gerçekleşmiş ve Vahhabi mezhebi ve Suudî devleti bütün Necid çöllerine hakim olmuştu.

6. SELEFİYE MEZHEPLERİ

A) MÂLİKÎ MEZHEBİ

Kuruluşu

Selefiye mezhebinin ilk fıkıh koludur. Ömer bin Abdülaziz'in 717 (h. 99) yılında hadislerin yazılması emrini vermesini müteakip İmam Zühri ile başlayan (Ebu Nuaym, 2010, c. 3, s. 363; İbn Kesir, 1995, c. 9, s. 359) hadis yazma seferberliğine Ömer bin Abdülaziz'in öğrencilerinden bir çok kişi iştirak etmişti. Bunların başında da İmam Mâlik bin Enes gelmekteydi (Ebu Nuaym, 2010, c. 3, ss. 372-373).

Medine'de doğan İmam Mâlik, Medine halkının âlimi ve imamıdır. İmam Mâlik, Medine medresesinde uzun yıllar müderrislik ve ilerleyen yıllarda da kadılık yapmıştı. O tarihlerde Medine şehrinin kadısı "kadı'ul kudat" sayılırdı. Kadı'ul kudat, diğer şehirlerdeki bütün kadıların üzerinde bir makamdı. Bu sayede daha sonraki yıllarda şöhreti gittikçe artan İmam Mâlik böylece Hadis İslâmının ilk fıkıh kolu olan Mâlikî metodunu da yaymış oldu. Daha sonra İmam Mâlik'in metodunu kullanarak fetva veren âlimlere "Mâlikî mezhebi âlimleri", bunlara tabi olanlara da "Mâlikîler" denildi.

Mâlikî mezhebi Mısır başta olmak üzere Kuzey Afrika'nın tamamında, Fas, Tunus, Cezayir'de en yaygın şekilde bulunmaktadır. Yine Mâlikî mezhebi Endülüs İspanya'sında ve Afrika'da, özellikle Somali'de yaygın bir mezheptir.

Mâlikî Mezhebinin Mısır'a oradan da Kuzey Afrika yoluyla, Endülüs'e kadar uzanmasını ve buralara yerleşip hakim mezhep konumuna gelmesini sağlayan, mezhebin şöhret bulmuş ve bizzat İmam Mâlik tarafından yetiştirilmiş ilk seçkin âlimlerinin bir grubu Mısır'dan ve bir grubu da Kuzey Afrika'dan ve Endülüs'ten gelen öğrenciler olmasından dolayıdır. Bunların içinde en etkilileri Mısır kökenli olanlarıdır.

Temel Kaynakları

İmam Mâlik'in fıkihtaki kaynakları şöylece özetlenebilir (Çağatay ve Çu-

bukçu, 1985, s. 177):

Kitap, sünnet, icma, kıyas, Medinelilerin ameli, sahabe kavli, mesâlih-i mürsele, istihsan, sedd-i zerâi, muraât-ı hilaf, istishab, öncekilerin şeriati. Bunlardan bazılarını kısaca izah edeceğiz.

(a) Kur'ân

Bütün İslâm âlimleri gibi, İmam Mâlik de Kur'ân-ı Kerim'i dinin bir numaralı ana kaynağı olarak kabul eder.

(b) Sünnet

İmam Mâlik hadis ekolünün kurucusu kabul edilir. Aslında daha önce de beyan ettiğimiz gibi, İmam Mâlik yeni bir mezhep kurmamış, var olan Emevi uygulamasını sistemleştirmiştir.

Hadis-i şerifleri dinin Kur'ân'la beraber ikinci kaynağı olarak kabul eder. "Mütevâtir hadisin hükmü Kur'ân'ın hükmü gibidir" diyerek hadisi dinin ana kaynağı haline getirir. Ayrıca sahih, hasen ve bir kısım zayıf hadisleri de kullanır.

(c) İcma

Mâlikî mezhebi, diğer mezheplere göre icmaı daha fazla kullanmıştır. Ancak bu mezhebin icma olarak kabul ettiği, yalnızca Medine ulemasının icmasıdır. Bu icmadan maksat, İmam Mâlik'in hocalarıdır. Bunlar Ömer b. Abdülaziz, Sa'id b. Müseyyeb, İmam Zuhri ve İmam Nafi'dir. İmam Mâlik'in Muvatta'da icma konusunda kullandığı ifadelerden bu anlaşılmalıdır. İmam Mâlik, Medine dışındakilerin fıkıh konusunda Medineliler'e tabi olduğu görüşündedir.

(d) Sahabe kavli (Haber)

İmam Mâlik, hadisin yanında sahabe sözlerine ve fetvalarına da çok önem vermiştir. Bunları sünnetin bir parçası olarak kabul etmiştir. Ona göre sünnet, Ashabın kabul ettikleri şeylerdir. Bundan dolaydır ki o, Abdullah İbn Ömer'in fetvalarını öğrenebilmek için İmam Nafi'nin peşini hiç bir zaman bırakmamıştır.

Muvatta'daki sahabe görüş ve fetvaları, onun delil olarak buna verdiği önemi göstermektedir (Çağatay ve Çubukçu, 1985, s. 177). Sahabe fetvalarını Sünnetten sayıp onlarla sürekli ihticac etmesi, onun "sünnet imamı" olarak sayılmasına neden olmuştur. Ashabın görüşlerini delil kabul etme ve onların yolundan ayrılmama konusunda diğer mezhep imamları da aynı titizliği göstermişse de, İmam Mâlik onlara, fıkında diğerlerinden çok daha fazla istinat etmiştir.

Sahabe fetvasını alırken de bir usule göre hareket etmiştir. Sahabe fetvaları sünnet hükmünde olmakla beraber, eğer bir içtihadı dayanıyor ve o konudaki merfu bir hadisle çelişiyor ise, merfu hadisi tercih etmiştir.

İmam Mâlik, Ebû Hanife ve Şafii'nin tersine, tâbiünden itimat ettiklerinin görüş ve fetvalarına çok önem vermiştir. Bunun nedeni, onların fıkhındaki mevkilerini, meseleler hakkında görüş bildirirken ve fetva verirken Kur'ân ve sünnete uygun hareket ettiklerini düşünmüş olmasıdır.

İmam Mâlik, hocaları olan Ömer b. Abdülaziz, Sa'd b. Müseyyeb, Zührî ve Nafi'ye çok değer verirdi. İmam Mâlik icma deyince, bu âlimleri kastetmekteydi.

(e) Medine şehrini esas alır

O, hayatı boyunca Medine'den başka bir yere gitmemiştir. "İlimde ihtiyacı olduğu her şeyin, sahih bir şekilde Medine'de bulunduğu inandırıcı, manevî havasını teneffüs ettiği Peygamber şehrinden uzaklaşmak istemediğini" belirtiyordu. Tahsilini Medine'de yapması ve hayatı boyunca oradan ayrılmamış olmasının, onun fıkının oluşmasındaki tesirleri büyük olmuştur. Bu sebepten dolayıdır ki Medine halkının yaşayışını ve uygulamalarını dinde delil olarak kabul eden tek âlimdir (Çağatay ve Çubukçu, 1985, s. 177; Karaman, 1989, s. 200).

(f) İstihsan

İstihsan, İslâm hukukunun aslî delillerinden biri olmayıp, fıkıh usulünde fer'î bir delil olarak kullanılmaktadır. Meseleleri, ortaya çıkan zaruretleri, toplumun menfaatına bertaraf etmede fakihin genel prensipleri terkederek, özel bir delile dayanarak hüküm vermesidir.

İmam Mâlik'e göre, "Dinin 9/10'u istihsandır" (Şatibi, 2010, c. 2, s. 307 den aktaran, Özel, 2003, c. 27, ss. 506-513). İmam Mâlik, İmam Şafî'nin itirazlarına rağmen İstihsanı zarurî görmektedir (Musa, 2014).

İstihsan selefin en çok eleştirilen hususlarından birisidir. İmam Mâlik bu tekniği Muvatta'da rivayet ettiği bir hadisi şerife dayandırmaktadır. Bu hadis: "Bir kimseye zarar vermek olmadığı gibi, zarar gördüğü birine aynı şekilde zararla karşılık vermek de yoktur." (Mâlik, Akdiye, 30).

(g) İstishab

Sabit olan bir hükmün, değiştiğine dair bir delil bulununcaya kadar, eski hükmün olumlu veya olumsuz haliyle devam etmesini kabul etmektir. Yani yeni bir hüküm verilinceye kadar eskisi ile amel olunmasıdır (Bardakçoğlu, 2001, c. 23, s. 376).

İmam Mâlik, istishabı bir delil olarak kabul etmiştir. Zira o, zann-ı galibe göre mevcut olan durumun, onu değiştiren bir şey olmadıkça, bulunduğu şekliyle bâki kalmasının esas olduğunu kabul etmektedir. Eğer böyle olmazsa, hakların kaybolması kaçınılmazdır.

(h) Mesâlih-i Mürsele

İmam Mâlik'in en çok kullandığı delillerden biri, Mesalih-i Mürseledir. İnsanların iyiliği için fayda bulunanı almak, zararlı veya zararı faydasından çok olanı terketmektir. Bu prensip, İmâm Mâlik'in en çok kullandığı prensiplerden biridir.

O, hakkında müsbet veya menfi bir nas bulunmayan hususlarda maslahata uygun olanı almayı şeriat'ın rükünlerinden biri saymıştır. Din, her şeyiyle insanların yararına olanı ihtiva ettiğine göre, maslahatın dışına çıkan hiç bir şeyin şeriatle ilgisi söz konusu olamaz (İbn Kayyım, ty, c. 3, s. 1).

(i) Sedd-i zerâi

Sebebi yok etmek, vasıtayı ortadan kaldırmak anlamında kullanılan bir terkiptir. Buna göre harama vesile olan şey haramdır; helâle vesile olan şey de helâldir (Çağatay ve Çubukçu, 1985, s. 177). Sedd-i zerâi'da esas,

fiilin doğuracağı neticenin gözetilmesidir. Eğer fiilden bir fayda elde edilecek ise, o sağlanan fayda nispetinde mübahtır. Fakat fiil, bir zarar ve kötülüğün ortaya çıkmasına sebep olacak ise, kötülüğün ölçüsünce haram olur. Yani netice olarak ameller, sonuçları göz önüne alınmak suretiyle ya serbest bırakılır ya da yasaklanır.

(j) Örf ve Âdet

Bir toplumda yerleşmiş olan hareket ve yaşam tarzı, “örf” olarak tanımlanır. Toplumun ve fertlerin aynı şekilde tekrarlanan amellerine ise “âdet” denilir. Örf ve âdet farklı kavramlar olmakla birlikte, genellikle aynı anlamda, müteradif olarak kullanılırlar.

Mâlikîler’de de örfün usulde önemli bir yeri vardır (Çağatay ve Çubukçu, 1985, s. 177). Mâlikî mezhebinin eksenini oluşturan kaide, maslahatlardır. Mâlikîler örfe muhalif kıyası terkederler. Onlara göre örf, âmî tahsis, mutlak’ı takyid eder.

(k) Kıyas en son kullanır

İmam Mâlik, ehl-i hadis ulemasından olduğundan, dini hadis merkezli düşünmüş ve uygulamıştır. Kur’ân’da açık nassla bulunamayan hükümler için hadise bakmış, hadiste de bulamadığı zaman hocalarının görüş ve tespitlerine müracaat etmiş, burada da bir cevap bulamazsa, o zaman istihsan, istishab, mesalih-i müresele, sedd-i zerâi ve örf ve âdete bakar, orada da bulamadığında, kıyas ile sonuca varmayı denemiştir.

İmam Mâlik’e göre, Medineliler’in örfü ile kıyas çelisse, örf tercih edilir, kıyas terk edilir.

İmam Mâlik görüldüğü gibi, akli en son tercih olarak kullanır ve ona göre kıyas, başka çare kalmadığı zaman başvurulacak bir araçtır. Adeta akıl ve kıyas azimet değil ruhsattır. Hayatı boyunca kaç defa kıyas yaptığı merak konusudur!

Yukarıda da görüldüğü gibi, Selefiye metodunun kurucusu İmam Mâlik, mütevatir hadisi Kur’ân’a denk tutmakta, sahabe sözleri, mesalih-i müresele, Medine halkının uygulamaları gibi bir çok meseleyi dinde delil ve kaynak olarak kullanmakta; akli, kıyası, istidlali ısrarla ötelemektedir.

Selef ekolünün tüm mezheplerinde akla ve kıyasa üvey evlat muamelesi yapılır. Buna göre, akli kullanmak azimet değil ruhsattır.¹⁹

B) HANBELİ MEZHEBİ

Kuruluşu

Bu ekolün temsilcisi İmam Ahmed bin Hanbel'dir. Selef ekolünün İmam Mâlik'ten sonra ikinci alimidir. Ahmet bin Hanbel'in ilke ve prensipleri (ki çoğunlukla İmam Mâlik'in prensipleridir) ve fikhî uygulamaları zamanla mezhep halini almıştır. En etkili Selef mezhebidir. Genelde Selefiye denince Hanbeliler akla gelir.

Temel Kaynakları

'Kitap, sünnet, icma, sahabelerin ihtilaf halinde olmayan fetvaları, Sahabelerin ihtilaf halindeki görüşleri, mürsel ve zayıf hadisler' ve nihayet 'Kıyas'tır (Koca, 2008, s. 51).

Sahabelerin görüşlerinden sonra tâbiînin fetvalarını da delil olarak kabul eden Ahmed bin Hanbel, icma konusunda çok ihtiyatlı davranırdı. O, "Bir kimse bu konuda icma vardır, diyeceğine, bu konuda ihtilaf olduğunu biliyorum, desin, daha iyidir." derdi (Koca, 2008, s. 67-69).

Ahmet bin Hanbel, kıyası da yetersiz görür ve ona ancak zaruret hasıl olunca başvurulabileceğini söylerdi (Koca, 2008, s. 73). Daha sonra Hanbeliler istishab, istihsan ve sedd-i zerîa gibi hüküm çıkarma metodlarını da, kendi anlayışları çerçevesinde, delil olarak kullanmışlardır (Ebu Zehra, 1983b, ss. 424-426).

Ahmed bin Hanbel, rey ile içtihaddan ziyade Kitap ve sünnete göre fetva vermekle ün yapmıştır (Koca, 2002, s. 41; Uludağ, 1979, s. 51). Öyle ki onun fakih değil, sadece hadisçi olduğunu söyleyenler bile vardır (Koca, 2008, ss. 59-61).

İbn Nedim, Ahmed bin Hanbel'i Buharî ve Müslim gibi hadisçiler arasında

---

¹⁹ Mesela Kur'an'a göre, domuz etini yememek azimettir. Fakat zaruret halinde, ölmeyecek kadar yemek ruhsattır. Yani ruhsat, hayati ve zaruri şartlarda mecburen yapılmasına izin verilen şeydir.

zikretmiş; fakat fıkıhçılar arasında zikretmemiştir (İbn Nedim'den Akt. Şener, 1983, s. 391). İbn Abdilberr de *el-İntika'fi Fadaili Eimmeti'l-Fukaha* adlı eserinde ona yer vermemiştir. Taberi'nin *İhtilafu'l-Fukaha'sıyla* İbn Kuteybe'nin *Kitabu'l-Me'arif*inde Ahmed bin Hanbel'e hadisçi olması nedeniyle, yer verilmediğini görmekteyiz (Şener, 1983, s. 391).

Bütün bunlara dikkat edildiği zaman görülecektir ki, Ahmet bin Hanbel hadisçi olup kendine ait bir fıkıh metodu yoktur (İşcan, 2014, s. 119). Çünkü o bir Selef alimidir. Dolayısıyla İmam Mâlik'in fıkıh metoduna tabidir.

Ahmet bin Hanbel, İmam Mâlik'in aksine sert mizaçlı bir alimdir. Fıkıh uygulamalarında da İmam Mâlik'in aksine, kolaylaştırıcı ve fetvaya yakın hükümler yerine, takvaya yakın ve zor olanı tercih etmiştir.

Ahmet bin Hanbel'in fikhî uygulamalarının bu karakteristik özelliği ileride İbn Teymiye ve Muhammet bin Abdülvehhâb gibi sert mizaçlı ve radikal söylemlere sahip alimlerin dayanak noktası olmuştur.

Ahmet bin Hanbel'in bu mizacı, Abbasi Devleti'nin ve Mu'tezile alimlerinin ona reva gördüğü zulüm ve işkencelerden kaynaklanmaktadır. Hayatı zindan ve zulümle geçmiştir, ki bu zulüm ve işkenceler altında da vefat etmiştir.

C) VAHHABİ MEZHEBİ

Kuruluşu

Muhammed bin Abdülvehhâb 1703 tarihinde bugünkü Riyad şehrine yakın bir yer olan Uyeyne'de doğmuştur. Riyad, Necid bölgesinde bir şehirdir. Babası Uyeyne kadısı ve devrin önemli bir Hanbeli alimidir. İlk eğitimini babasının yanında tamamlayan Abdülvehhâb, daha sonra Mekke ve Medine'de hadis tahsiline devam etmiştir. Burada Selefiye metodunu öğrenmiş ve İbn Teymiye'nin fikirleri ile tanışmış ve İbn Teymiye'ye hayran olmuştur. Yıllar sonra Basra'ya gitmiş, Basra'da Hanefi alimleri ile tartışmış ve bu mezheplerin ana felsefelerini öğrenmiştir.

Daha sonra 1726 yılında Riyad'ın kuzeyinde Hureymile kasabasına gelmiştir. 1740 yılında babasının ölümü üzerine, aşiretinin başına geçen Abdülvehhâb, mezhebini ilan etmiştir.

Önce Uyeyne emiri (kralı) Osman bin Hamd bin Muammer ile (1740) daha sonra Der'iyeye emiri Muhammed bin Suud'la anlaşarak (1744) Vahhabi Devleti'nin temellerini atmıştır (Çağatay ve Çubukçu, 1985, s. 224).

Bu tarihten (1744) sonra kırk sekiz yıl boyunca kılıç zoruyla Necid bölgesinde mezhebini zorla yaydı ve 1792'de öldü.

Osmanlı, Arabistan yarımadasının batısını kuzey-güney istikametinde fethetmiş ve Yemen'e kadar ulaşmıştı. Fakat hiçbir zaman Necid bölgesini fethetmedi, fethetmeye de kalkışmadı. Hem tamamına yakını çöllerden oluşan verimsiz toprakları, hem iptidai yaşayan bedevi halkı hem "non-stratejik" toprakları nedeniyle Necid, Osmanlı'nın ilgi alanına girmiyordu. Bu durum stratejik bir boşluk oluşturmuş ve Vahhabi mezhebini Necid topraklarının tamamına hakim oluncaya kadar Osmanlı'nın durumdan haberdar olmamasına sebep olmuştur (Güner, 2012, s. 93). Fakat 1802 tarihine gelindiğinde artık Vahhabiler Necid çölleri ile yetinmeyip Arabistan yarımadasının geriye kalan kısmını da talep etmeye başlamışlardı.

1802 yılında Necef şehrinde, Muharrem ayının onuncu günü, Kerbela törenlerine katılan binlerce Şii'yi kılıçtan geçirerek ikinci Kerbela olayını yaşattılar. Bu olay Osmanlı'nın Vahhabi tehlikesini ilk olarak fark etmesini sağladı.

1803 yılında Vahhabiler Taif'i işgal ettiler. Şehri yağmaladılar, malları ganimet hukuklarına göre pay ettiler, insanları öldürdüler, kitapları ve kütüphaneleri ateşe verdiler. Fıkıh, edebiyat, fen, felsefe ve tıp ile alakalı binlerce kitap sokaklarda çamurlar içerisinde heba oldu ya da yakıldı (Ahmet Cevdet Paşa, 1309, c. 7, ss. 262-263).

1803-1806 yılları arasında Mekke ve Medine'yi ele geçiren İbn Suud, bu şehrin halkına hitabederek mezhebin yedi ilkesini beyan etmişti.

Bu hitapta şunları söylüyordu:

"Eyyühel Arap! Sizin dininiz bugün kemale erdi. İslâm'ın nimeti ile şerefle-nip Allah'ı kendinizden razı ve hoşnut kıldınız. Sizin babalarınız tamamen şirk ve küfür üzerine öldüler. Öyleyse onların batıl yollarına meyil ve rağbetten ve onları hayır ve rahmetle anmaktan çekinin. Eyyühel Arap! Şu şart-

lara uyun ki canınız ve malınız güvende olsun:

Allah'a Vahhabi mezhebi kaideleri üzerine iman ve itaat etmek.

Hz. Muhammed'e Vahhabi mezhebinin tayin ve tavsiye ettiği şekilde riayet etmek.

Medine içinde ve civarında mevcut türbe ve mezarları yıkıp balık sırtı toprak haline getirmek.

Muhammed bin Abdülvehhâb'ın Allah'tan ilham yoluyla aldığı emir ve talimatlar doğrultusunda Vahhabi mezhebini kuran bir müceddit olduğunu kabul etmek.

Vahhabi mezhebini kabul etmeyenleri, kabule zorlamak, direnenlere kılıçla cevap vermek.

Vahhabilere kale muhafızlığı görevini verilmesini talep etmek.

Dini liderin emrettiği dini ve siyasi her türlü emir ve yasaklara uymak.”
(Eyüp Sabri Paşa, 1992, ss. 135-136)

1811 yılına gelindiğinde, kuzeyde Halep'ten Hint Okyanusu'na kadar, Basra Körfezi ve Irak sınırından doğuda Kızıl Deniz'e kadar büyümüş bir Vahhabi Devleti bulunuyordu.

Bu dönem, 1800'lü yıllar Osmanlı Devleti'nin değişik cephelerde harplerle uğraştığı bir dönem olduğundan, Vahhabi meselesini önem sırasına göre listenin alt taraflarına koyan Osmanlı, bu problemi kendince bir müddet ötelemişti.

Fakat 1812 yılına gelindiğinde II. Mahmut, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı bu meseleyi halletmek için görevlendirir (Akalin ve Parlaz, 2012, ss. 122-123). Kavalalı Mehmet Ali Paşa, emrindeki Osmanlı ordusu ile 1812'nin sonları 1813 yılının ilk aylarında bir yıla yakın süren seferler sonunda Necef, Irak, Mekke, Medine ve Taif'i Vahhabiler'in elinden kurtarır. Abdülaziz bin Suud'u öldürür. Abdülaziz bin Suud'un yerine geçen oğlu Abdullah ve çocuklarından bazıları ile Suud krallığının ileri gelenleri bir baskınla yakalanıp İstanbul'a gönderilir.

Kral Abdullah bin Suud ve bakanlığını yapan oğulları ve bazı yardımcıları ile beraber divanda yargılanarak İstanbul'da 17 Aralık 1819'da idam edilir. Böylece birinci Vahhabi dönemi ve birinci Suud devleti bitmiş olur.

Fakat bu durum Suudlar'da ve Vahhabi mezhebi mensuplarında Türk'e ve Osmanlı'ya karşı büyük bir nefreti körükler. Vahhabiler bu tarihten sonra Osmanlı'nın deccal olduğunu ve itikaden kâfir olduğunu, Araplar'ın Türkler'e karşı savaşması gerektiğini, Türkler'in Arap yarımadasından atılmasının vacip olduğunu söyleyecek ve bu söylem, ikinci Suud döneminin temel gayesi haline gelecektir.

Suud hanedanının yakalandığı baskından kurtularak kaçmayı başaran Türkî bin Abdullah, Necid bölgesinde yeniden faaliyete başlar. Riyad şehri başkent yaparak 1821'den 1891'e kadar devam edecek ikinci Vahhabi devletini kurmayı başarır.

Osmanlı düşmanlığını Devleti'nin ana gayesi haline oturtan bir Vahhabi kralının adının "Türkî" olması, kaderin ilginç bir cilvesidir.

1901 yılına gelindiğinde, Suud hanedanları arasında on yıl süren (1891-1901) taht kavgası sonunda galip gelen Abdülaziz bin Suud, devletin başına geçer geçmez, Hindistan-İngiliz ortak hükümetinin sağlam desteğini alarak, Vahhabi Devleti'ni yeniden ihya eder.

Arkasına İngiliz desteğini alan Vahhabiler ve Suud devleti, Osmanlı Devleti'nin Osmanlı-Rus Savaşları (1876-1877), Trablusgarb Savaşı (1911), Balkan Harpleri (1912) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) badirelerinden yararlanarak 26 Aralık 1916'da İngilizler'le yaptığı antlaşma ile Necid, Hasa, Katif, Cubeyl ve kendisine bağlı bölgelerin mutlak hükümdarı olarak İngilizler tarafından tanınır (Bayar, 1957, ss. 120-121).

1918 yılı sonlarına doğru, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle bir çok cephede savaşan Osmanlı'ya karşı İngilizler'i arkasına alan Suudlar, Mekke ve Medine'yi ele geçirirler. Daha sonra Cidde, Taif ve Hail'i ele geçiren Vahhabiler, 1926 yılında Abdülaziz bin Suud'u Necid bölgesinin ve Hicaz'ın kralı olarak ilan ederler. 20 Mayıs 1927'de İngilizler'le yapılan "Cidde Antlaşması" ile tam bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle, bugünkü Suudi Arabistan kurulmuş olur.

Temel kaynakları

Vahhabi mezhebi, kurucu imamı Muhammed bin Abdulvehhab, itikatta Selefi, amelde Hanbelî mezhebine ve İbn Teymiye ekolüne müntesip olduğundan, Vahhabi mezhebinin kendine ait bağımsız bir felsefî boyutu yoktur. Vahhabi mezhebi, Selefiye mezhebinin Hanbeli kolunun içinden çıkmış olmasına rağmen, kendine ait bir kısım radikal ve uç görüşleri ve sert mizacı ile Hanbeli mezhebinden ayrılarak bağımsız bir Selefi kolu haline gelmiştir.

Bütün Selefilere gibi, temel kaynakları; Kitap, Sünnet, icma, kıyas, Sahabe kavli, mesâlih-i mürsele, istihsan, sedd-i zerâi, muraât-ı hilaf, istishab, öncükilerin şeriatı ve Vahhabi mezhebinin temel ilkeleridir.

Vahhabi mezhebinin temel ilkeleri

Vahhabi mezhebi şu temel ilkeler üzerinde durur (Çağatay ve Çubukçu, 1985, ss. 226- 228):

(a) Tevhit

Muhammed bin Abdülvehhâb, “lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resulullah” demenin tevhit için yeterli olmadığını, bilakis, lafzı ile birlikte anlamını da bilmenin, idrak etmenin, ortağı bulunmayan tek Allah’a ibadet etmenin farz olduğunu söyler ve sadece dil ile kelime-i tevhit getirenin mü’min olamayacağını ve dolayısıyla bu iman o kişinin malı ve kanı için yeterli bir koruyucu olamayacağını söyler (İşcan, 2014, s. 34).

Bu kıyasla, mezarlara taş dikenlerin ve türbe yapanların, tarikatlara üye olanların ehli tevhit olmadığını ve bunların kanlarının ve mallarının helâl olduğunu beyan ile büyük bir anarşi ve terörün önünü açar (Abdülvehhâb’tan akt, Abdullah b. Abdulhamid el-Eserî, 2014, s. 136). Özellikle Osmanlı’da türbe geleneği ve tarikatların yaygın olması nedeniyle, Osmanlı en büyük düşmandır.

İbn Abdülvehhâb’a göre tevhit üçe ayrılır (Korkmaz, 2014, s. 456). Birincisi, Allah’ın isim ve sıfatlarında birliktir. İkincisi, rablıkta birlik (tevhid-ur Rububiyet); ki bundan maksat, Allah’ın her şeyin rabbi ve Mâlikî olduğuna inanmaktır. Üçüncüsü ise tevhid-ul uluhiyettir. Bundan maksat, kullarının

Allah'ı hakkıyla bilmesidir. Ondan başkasından medet ummamak; büyük bir melek ve bir peygamber bile olsa, ona dua etmemek ve onun adına kurban kesmemektir. Bunları yapan kâfirdir; kanı ve malı helâldir (Büyükkara, 2004, s. 26).

(b) Şefaât

İbn Abdülvehhâb, şefaât konusunda İbn Teymiye'nin görüşlerini tekrar eder. Hz. Peygamber'in (sav) şefaât hakkının bulunduğunu, ancak tüm şefaâtlarin Allah'ın iznine bağlı olduğunu söyler (Koca, 2002, s. 108). Bununla beraber, meleklerle, velilere, küçük iken vefat eden çocuklara şefaât izni verilmiştir; ancak bu şefaât bunlara dua ederek istenmez; direkt Allah'tan talep edilir (Yörükân, 1953, s. 61).

İbn Abdülvehhâb'a göre, Yahudi ve Hristiyan gibi ehl-i kitap ile Müslümanların büyük bir bölümü şirke düşmüştür. Bunlar Allah'a inanmakla beraber, meleklerle, peygamberlere, velilere sarılıp, "İşte bunlar Allah nezdinde bizim şefaâtçimizdir" diyerek kâfir olmuşlardır (Yörükân, 1953, s. 61).

(c) Tevessül

Bir şeyi "aracı, vesile kılmak" demektir. İbn Abdülvehhâb'a göre, Şiiler Ali bin Talib'i vesile kıldıkları için İslâm'dan çıkmışlardır. Bir kısım Sünniler de böyledir. Mesela, "Ey filan efendim!" ya da "Ey şeyhim! Bana yardım et. Benim elimden tut. Bana rızık ver." ve benzeri sözleri söyleyenler kâfir olmuşlardır. Tevbe ederse ne âlâ; aksi halde kanı ve malı helâldir. Kendisi ile Allah arasına tevessül edeceği, yalvaracağı ya da yardım isteyeceği vasıtalar koyan kimse, icmaen (vehhabi icması!) kâfir olmuştur (Yörükân, 1953, s. 61).

(d) Bidat

İbn Abdülvehhâb, bidat konusunda da tamamen İbn Teymiye 'ye uyar. Ve hatta ondan daha aşırıya giderek şöyle der: "Allah'ın kitabı ve Resulü'nün sünnetinde bulunmayan her yeni şey bidattır" (Koca, 2002, s. 108). Bir bidat ortaya koyan kimse ise, mel'undur ve ortaya koyduğu şey ile beraber reddedilir. Nitekim hadis-i şerifte de belirtildiği üzere, "Her yenilik bidattır ve her bidat sapıklıktır" (Müslim, Cumu'a, 43).

İbn Abdülvehhâb'ın en korkunç ve hatta en büyük şirk olarak gördüğü bidatların başında mezarlar, türbeler ve bunların ziyaretleri gelir (Hasan, 1957, ss. 385-387).

(e) *Emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker*

Bu kavram, İslâm mezheplerinin Kur'ân'dan öğrendiği bir kavramdır. Ancak bu ayet (3 /Âl-i İmran/110), mezhepler tarafından farklı yorumlanmıştır.

İyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklama prensibi diye tercüme edilen bu ifade, ilk olarak Selefiler'le beraber başlayan bir baskı dönemi kavramına dönüşmüştür. "Her müminin diğer müminlere, dinin farzlarını emretme ve kötülüklerden alıkoyma mecburiyeti ve hakkı vardır" anlamında bir uygulama olup, dinin yaşanması için bir otokontrol ve baskı kurma amacını güder. Bu otokontrolü daha sonra Abbasiler döneminde Mu'tezile mezhebi yapmaya çalışmıştır. Halbuki Hanefilere göre; emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker, bu işin eğitimini alan din alimlerinin işidir. Dinde zorlama yoktur. Din nasihattan ibarettir.

Vahhabiler, emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münkeri her bir mümin için farz kabul eder. Vahhabilere göre Kur'ân ve sünnetin dışındaki her şey bidattır. Ve her bidat küfürdür. Ve bu bidatlara düşenler kâfirdir (Koca, 2002, s. 108). Bu yüzden kendileri gibi düşünmeyen ve inanmayan Müslümanlara karşı kılıç kullanmaktan çekinmezler (Zehra, 1983b, s. 569).

Dikkatle okunduğu zaman görülecektir ki, bugünkü vahhabiler, Suudî Arabistan yarımadasının tam ortasında bulunan ve yarımadanın büyük bir bölümünü kaplayan Necid çöllerinin ve bu çöllerde yaşayan Necid bedevilerinin iptidaî, ilkel ve vahşi karakter ve şahsiyetlerinin ve iptidaî sosyal hayatlarının ve yaşayışlarının tarihî süreç içerisindeki bir çok yanmasından son perdedir.

İslâm öncesi bir çok sapkın dine müntesip bu insanlar, İslâm'ın ilk yıllarında Resulullah'ın "Müellefe-i kulûb" ile bunları maaşa bağlaması dolayısıyla kalpleri İslâm'a telif olmuş ve Müslüman olmuşlardır.

Resulullah (sav) zamanında bile bedevilerin Resulullah'a karşı yaptıkları saygısızlıklar, sahabe içerisinde kavgaya sebep olacak derecede

çıkardıkları fitneler ve cahiliye yaşayışlarında ısrar etmeleri, Kur'ân'da bir çok ayete konu olmuştur.

Bir ayet-i kerimede, bedeviler yeryüzündeki en kaba ve imana karşı en dirençli insanlar olarak tanımlanırken (9/Tevbe Suresi/97), diğer bir ayet-i kerimede, bedevilerine Müslüman oldukları, ama henüz mümin olamadıkları belirtilmektedir (49/Hucurat Suresi/14). Diğer bir ayet-i kerimede, bedeviler Müslüman oldukları için Resulullah'a temenna ettirerek, karşılığında maddi menfaat sağlamaya çalışmakla suçlanmaktadır (49/Hucurât Sûresi /17).

Daha bir çok ayet, bedeviler hakkında çok ağır ifadeler kullanmaktadır.

Resulullah'ın vefatından sonra Hz. Ömer'in halifeliği döneminde, "Müellefe-i kulûb"ün kapatılması ile beraber, devletten aldıkları maddi gelirlerini kaybeden bedeviler, İslâm Devleti'nin, dolayısıyla da Hz. Ali'nin başına bela olmuşlar ve Harici fırkası adıyla Hz. Ali'nin karşısına dikilmişlerdir.

Bu bedevilerden bir kısmı, paralı asker olarak Muaviye'nin yanında yer alırken, geriye kalanlar Muaviye'ye düşman olmuş ve Harici fırkasını kurarak hem Hz. Ali'ye hem de Muaviye'ye karşı savaş ilan etmişlerdir.

Harici mezhebinin birinci yüzyıldan sonra sönmesi ile beraber, Haricilik değişik kollara ayrılmış ve yüzyıllar boyunca birbirleriyle harbetmişlerdir. Diğer kollar yavaş yavaş yok olurken, "ibadiye" kolu Hanbeli mezhebini tercih ederek ve Hanbelileri arkasına alarak Necid coğrafyasında hakim görüş haline gelmiştir.

1703 yılında Necid çöllerinin Uyeyne bölgesinde doğan Muhammed İbn Abdülvehhâb'ın babası da İbadiye silsilesinden bir Hanbeli alimi olup, uzun yıllar Uyeyne kadılığı yapmıştır. 1740'da babasının yerine geçen Muhammed bin Abdülvehhâb, zaten sert bir mizaca sahip olan Hanbeli mezhebine ve Selefî itikadına "Harici karakterini ve İbadiye ruhunu" da katarak yeniden sentezlemiş, yani Haricilikle Selefîliğin karakterini birleştirerek Vahhabi mezhebini kurmuştur.

Vahhabilik, itikatta "Selefî", amelde "Hanbelî", uygulamada karakter ve mizaç olarak "Haricidir". Vahhabi mezhebi, bedevi ruhu üzerine ikame edilen bir mezhep olduğundan, son derece radikal, bağınaz ve münferit

bir mezheptir. Kendisi gibi düşünmeyen herkesi kâfir ilan eder. Vahhabi mezhebine müntesip olmayan, Müslüman olsun olmasın, herkesi kâfir gördüğünden ve tüm kâfirlerin kanını, canını, malını kendine helâl kabul ettiğinden, neredeyse yeryüzünde herkese ve her şeye düşman bir psikolojiye sahiptir (Ebu Zehra, 1983a, s. 263).

Özellikle Şia'ya karşı çok acımasızdır. Ortadoğu bölgesinde "Şii-Sünni çatışmaları" diye lanse edilen çatışmalar, Suudî Arabistan ve İran arasındaki "Sünni-Şii" kan davasının günümüzdeki devamıdır. Bu düşmanlığı çok iyi bilen, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, İsrail ve Avrupa istihbaratları Ortadoğudaki emel ve hedefleri için bu yarayı sık sık kaşırlar.

Vahhabiler'in Şia'dan sonra en çok husumet duydukları millet Osmanlı'dır. Çünkü Osmanlı Devleti, birinci Suudi Devleti'nin kralı Abdülaziz bin Suud'u öldürüp, oğlu Abdullah bir Suud ve çocuklarını (devrin Suud bakanları) ve avanelerini tutuklayarak İstanbul'a getirmiş, yargılamış ve 17 Aralık 1819'da idam etmiştir.

Bu yüzden Osmanlı'dan bağımsızlıklarını alabilmek için yaklaşık iki yüz yıl uğraşan (1744-1927) ve Osmanlı'ya türlü oyunlar oynayan Vahhabiler, bugün hâlâ İslâm dünyasının kalbi olan Mekke ve Medine şehirlerini ellerinde tutmaktadırlar. Bu sebeptendir ki, Hicaz bölgesinde (Mekke-Medine) hiçbir Osmanlı eserine tahammül edememektedirler.

SONUÇ

Selefilik, siyasi bir akımın dini yeniden yorumlayarak tanımlamasından ibarettir ve bu yorum hadis merkezli bir din anlayışını esas alarak Arap kültür ve adetlerini ve Emevi devletinin genel felsefesini dini bir söylem haline dönüştürür. Bu söylem tarihi süreç içerisinde bir kısım değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelir.

Selefilik, tarihi süreç itibariyle bir kısım evrimler geçirerek “Soft Selefilik” ve “Sert Selefilik” olmak üzere iki kola ayrılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu gruplardan birincisi günümüzün Soft Selefilileri olan Hanbelî ve Mâlikîler’dir. Bu grup Kuzey Afrika’da hakim olan Mâlikîliğin yumuşak tavrı altında Hanbelîliğin daha makul bir çizgide kalmış bir halidir. Bu coğrafyada Hanbelîler ve Mâlikîler bin yıldır beraber yaşarlar. Esas Soft Selefilik, Mâlikîliktir. Ancak, bu bölgede beraber yaşayan Hanbelîler de bir derece daha makul bir çizgiye zamanla gelmişlerdir.

İkinci grup ise günümüzün Sert Selefilileri olan Vahhabiler’dir. Vahhabiler Arap Yarımadası’ndaki bedevi aşiretlerinin kurmuş olduğu Haricilik akımının Hanbelî mezhebi ile izdivaç etmiş halidir. Bu bölge insanının mizacındaki sertlik Hanbelî-Vahhabilere yansımış ve Vahhabilik İslâm’ın en sert yorumu olarak tarihe geçmiştir. Bugün, kendisinin İslâmî olduğunu iddia eden terör örgütlerine dikkatle bakıldığı zaman, yönetici kadrolarının neredeyse tamamının ve müntesibi olan silahlı gerillanın büyük bir bölümünün Hanbelî akımdan ve özellikle de Hanbelî-Vahhabi çizgiden olduğu görülmektedir.

Kuzey Afrika’da ağırlıklı bulunan Mâlikî-Hanbelî çizgi (Soft Selefililer) ile Vahhabiler arasında şiddete temayül açısından gözle görülür bir farklılık var ise de, ikisi de Hanbelî kökenli olduğundan birbirlerine yakın mezhaplar olup, aralarında geçişliliği rahatça sağlayabilen iki akımdır.

Ancak günümüzde artık Selefiye denince hadis ekolünün tamamı değil, Ahmet bin Hanbelî’in Hanbelî mezhebinin Vahhabî ekolü akla gelmektedir. Bugünün dünyasında Selefi denince herkes Vahhabiler’i kastetmektedir.

Oysa Selefilik'in teknik ve akademik kapsamı burada izah edildiği gibi; Mâlikî ve Hanbelî mezhebi ile Hanbelî mezhebinin alt kolları olan Hanbelî-Vahhâbî mezhebidir.

Selefiye mezhebinin en önemli özelliği akli ötelemesidir. İlk başlarda Allah'ın sıfatlarını ve Kur'an'ın müteşabihatını düşünmeyi yasaklayan ve marifet ehline kayıtsız şartsız teslimiyeti emreden Selefilik, zamanla tamamen akli öteleyen bir mezhep haline gelmiştir. Bu yüzden bu mezhep hakim olduğu topraklarda pozitif aklın, matematik, fizik, kimya, biyoloji, tıp, mimarlık ve astronomi gibi pozitif bilimlerin ve müzik, resim, tiyatro gibi sanat dallarının gelişmesine müsaade etmediği gibi; dinin muamelatı hususunda da içtihatı imkan vermediğinden, toplumun çağa ayak uydurmasına da mani olduğu görülmektedir. Bir de buna Sert Selefilik'in tekdüze yaklaşımı ve şiddete temayülü eklenince, bu akım ciddi bir sorun haline gelmektedir.

Din, Allah'ın yeryüzüne indirdiği şekliyle bozulmadan, tahrif olmadan, özüne uygun bir şekilde yaşandığı takdirde; insanlık için dünyada huzurun, barışın, güvenliğin, kardeşliğin, sevginin, saygının ve merhametin kaynağını oluşturur.

Ancak din, orijinal halinden ayrılarak tahrif edildiğinde, insanlık için dünyada huzursuzluğun, savaşın, ihanetin, kardeş kanı dökmenin, öfkenin ve acımasızlığın kaynağını oluşturur. Böyle bir din afyondur. İnsanlar üzerinde uyuşturucu etkisi yapar. Ve uyuşturulan insanlar ve bu insanların oluşturduğu geniş kitleler, bu kitleleri yönetmek isteyenler için arayıp da bulamayacakları bir fırsat haline dönüşür.

Dünyada nice savaşlar vardır ki, aşağıda binlerce insan hak dini ya da hak mezhebi için savaştığını düşünerek ölürken; aslında krallarının tahtını büyütme, iktidarını genişletme, hazine kaynaklarını zenginleştirme ve adını, şanını, şerefini dünyaya ve dünya tarihine yazdırma hırsının masum kurbanları olmuşlardır.

Bu hakikate binaendir ki, din Allah'ın yeryüzüne indirdiği orijinal hali olan Kur'an'dır. Kur'an dinin ana kaynağıdır. Söz konusu din olunca, nakil de, akıl da ona tabidir. O'nun şeriki yoktur. O'nun bir eksiği de yoktur.

Resul-i Ekrem'in (sav) sahih sünneti ise, Kur'an'ın yaşanmış ve hayata tatbik edilmiş hali olup; akılla beraber Kur'an-ı Azim'üş-Şân'ı açıklayan iki kaynaktan biridir. Dinin ana kaynağı Kur'an'dır. Akıl ve nakil onu açıkla-

yıcı birer kaynaktır. Kur'ân'ın bize öğrettiği orijinal din, yani Hanif İslâm, Resul-i Ekrem'in (sav) de bize en büyük ve en kutsal mirasıdır.

İslâm dünyası, şayet bu mirasa döner ve sahip çıkarsa; hem dini inançta (itikatta, ibadette ve muamelatta) özüne dönmüş olacak; hem de pozitif bilimlerde (fende, felsefede, bilimde, teknolojide) sanatta ve hayatın her alanında çağı yakalayan hatta, bir sonraki çağı belirleyen bir medeniyet merkezi olacaktır. Aksi takdirde, diğer din ve mezhep anlayışlarıyla İslâm dünyasının içerisinde bulunduğu bataklıktan çıkma şansı yoktur.

KAYNAKÇA

Abdülhamid, İ. (1995). "Eş'arî, Ebü'l-Hasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 11, ss. 444-447.

Ahmet b. Hanbel. (1977). *er-Raddu Ale'l-Cehmiyye ve'z-Zenâdika*, (Düz: Abdurrahman Umeyri), Riyad.

Ahmet Cevdet Paşa. (1309). *Tarih-i Cevdet*, İstanbul: Dersaadet Matbaa-i Osmaniye.

Akalın, D., Parlaz, S. (2012). Nil'de İktidar Mücadelesi ve Kavalalı. Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strareji Dergisi, 1(1), ss.115-134.

Altıntaş, H. (1986). *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Atvân, Hüseyin. (1986). *el-Firâku'l-İslâmiyye fî Bilâdi's-Şâm*. Ammân.

Baktır, M. (2004). Müttekaddimun Selefiyye ve Metod Anlayışı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), ss.25-48.

Bayur, Y.H. (1957). *Türk İnkılap Tarihi*. Cilt: 3, Ankara.

Büyükkara, M. A. (2004). İhvan'dan Cüheyman'a *Suudi Arabistan ve Vahhabilik*. İstanbul: Rağbet.

Çağatay, N., Çubukçu İ.A. (1985). İslâm Mezhepleri Tarihi. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Çelebi, İ. (2004). Mu'tezile'nin Klasik İslâm Düşüncesindeki Yeri ve Modern Döneme Etkileri. *Kelam Araştırmaları*, 2 (2), ss. 3-24.

Dalkılıç, M. (2010). "Ehl-i Sünnet ve'l – Cemaat", Ed. Büyükkara, M. A.". *İslâm Mezhepler Tarihi*, Eskişehir: AÖF.

Ebu Zehra, M. (1983a). İslâm'da Siyasi ve İtikadî *Mezhepler Tarihi*. (Çev: Abdulkadir Şener), İstanbul: Hisar.

Ebu Zehra, M. (1983b). *İslâmda Fıkhî Mezhepler Tarihi*. (Çev: Abdulkadir Şener), İstanbul: Hisar.

Ebu Nuaym, İ. (2010). *Hilyetu'l Evliya ve Tabakatu'l Asfiya*. (Çev. Hüseyin Yıldız - Hasan Yıldız - Zekeriya Yıldız), 1. Baskı, İstanbul: Ocak.

El-Eserî, A. A. (2014). *el-İmân Hakîkatuhu Havârimuhu Nevâkiduhu İnde Ehli-s-Sünne ve'l-Cemâa*. (Çev. Ahmet İyibildiren), İstanbul: Guraba, http://www.cihad.tv/images/iman_abdullah_yolcu.pdf, (E.T. 20.10.2014).

El-Mes'ûdî, E. A. H. (1964). *Murûcu'z- Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher*. (Düz: M. M. Abdulhamid), I-IV, Mısır.

El-Yakubi, A.Y.C. (1884). *Tarih al-Ya'kûbi*. Leiden.

Emin, A. (1946). *Zuhru'l-İslâm*. Kahire.

En-Nevevî, E. Z. M. Ş. (t.y.). *Tezibu'l-Esma ve'l-Luğât*. I-III, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye,

Eş-Şak'a, M. (1983). *El-İmam Malik b. Enes*. Mısır.

Eyüp Sabri Paşa. (1992). *Tarih-i Vehhabiyyan*. (Çev. Süleyman Çelik), İstanbul: Bedir

Geylanî, A. (1980). *Gunyeü'l-tâlibîn (Hakkı Arayanların Kitabı)*. (Çev: Abdülkadir Akçiçek), İstanbul

Güner, S. (2012). Osmanlı Söyleminde Birinci Vehhâbî-Suûdî Hareketi (1744/45-1819). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17(Güz), ss. 83-100

Hasan, A. B. (1957). *Feth-ul Mecid*. Kahire

Hûli, E. el-H. (t.y.). *Malik b. Enes*. Beyrut.

Işık, K. (1967). *Mu'tezilenin Doğuşu ve Kelamî Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

- İbn A'sem, E. M. A. (1986). *el-Fütûh*. I-VIII, Beyrut.
- İbn Abdilberr, E. Ö. Y. A. K. (2015). *Câmiu Beyâni'l-İlmi ve Fadlihi*. İstanbul: Polen & Karınca
- İbn Abdilhakem, E. M. A. (1954). *Sîret-ü Ömer b. Abdülaziz*. (Düz; Ahmed Ubeyd), , Dımeşk: Mektebetü'l-Vehbe.
- İbn Ebu Ya'lâ, E. H. M. B (1998). *Tabakâtu'l-Fukahâi'l-Hanâbile*, I-II. 1. Baskı, Kahire.
- İbn Hazm. (2009). *el-Ihkâm fî usûli'l-ahkâ.*, , Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye
- İbn Hazm, (t.y.). *el-Muhallâ bi'l-Âsâr.*, Beyrut: Dâru'l-fikr
- İbn Kayyim, E.C. (t.y.). İslamü'l Muvakkîfîn. Mısır.
- İbn Kesîr. (1995). *el-Bidâye ve'n-nihâye*. (Çev: Mehmet Keskin), İstanbul: Çağrı.
- İbn Kuteybe. (1989). *Ebu Abdillah Muhammed b Müslim, Hadis Müdafaası*. (Çev: M. Hayri Kirbaşoğlu), İstanbul.
- İbn Mansûr, İ. (2004). *Mesâilu'l-İmam Ahmed ibn Hanbel ve İshak b. Raheveyh*. (Düz: Ebî'l-Hüseyn Hâlid), Riyad.
- İbn Nedim. (1994). *Fihrist*. Beyrut.
- İbn Sa'd. (1957). *et-Tabakatü'l-Kübra*. Beyrut: Dâru Beyrut
- İbn Teymiye. (1905). *Mecmûâtü'r-Resâili'l- Kübrâ*. Kahire: Amiretu's-Şerefiyye.
- İbn Teymiyye. (1994). *el-Hilâfeve'l-Mülk*. Ed. Hammad Selâme, Ürdün: Mektebetü'l-Menâr.
- İbn Teymiye. (1999). *Es-siyasett'üş Şer'iyye (Siyaset)*. Çev: Vecdi Akyüz, İstanbul: Dergah.
- İbn Teymiyye. (2005). *Mecmû'u'l-Fetâvâ*. Thk. Amir el-Cezzâr-Enver el-Bâzîa, Ri-

yad: Dâru'l- Vefa.

İbnü'l Cevzî. (1984). *Sîretü ve Menâkıbu Ömer İbni Abdülazizi'l-Halîfeti'z-Zâhid*. Beyrut: Dâru'l-Kütütbî'l-İlmiyye.

İbnü'l-Esir. (1348). *el-Kâmil fi't-Târih*. 1-10, Mısır.

İşcan, M. Z. (2014). *Selefilik İslami Köktencilüğün Tarihi Temelleri*. 5. Baskı, İstanbul: Kitap

İşcan, M. Z. (2015a). Tarih Boyunca Selefi Söylem. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 1 (1-2), ss. 1-14.

İşcan, M. Z. (2015b). Tarihi Süreç İçerisinde Selefi Din Söylemi. *Diyanet Dergisi*, Mayıs, Sayı 293, ss. 18-23.

Kadı İyâz. (t.y.). *Tertîbü'l-Medârik ve Takrîbu'l-Mesâlik li Ma'rifeti A'lâmi Mezhebi Malik*. I-III, Tah. Ahmed Bükeyr Mahmud, Beyrut.

Kandemir, M. Y. (1997). Hadis, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. cilt: 15, ss. 27-64.

Karaman, H. (1989). *İslâm Hukuk Tarihi*. İstanbul: Nesil.

Kelvezânî. (1985). *et-Temhîd fî usûli'l-fıkh*. Neşreden: Müfîd Muhammed Ebû Amese, Cidde: Dâru'l-Medenî.

Kırkpınar, M. (2006). Mütevekkil-Alellah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 32, ss. 212-214.

Koca, F. (2002). *İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem: Hanbeli Mezhebi*. Ankara: Ankara Okulu.

Koca, F. (2008). *Ahmet bin Hanbel*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Koçyiğit, T. (1977). *Hadis Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi.

Koçyiğit, T. (1989). *Hadiscilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*. Ankara: An-

kara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi.

Korkmaz, S. (2014). "Selefilğe Karşı Reddiyeler". *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, Ed. Ahmet Kavas, ss. 449-482., İstanbul: Ensar.

Köse, M. (2010). Sosyal Siyaset Kavramı ve Ömer b. Abdülaziz'in Sosyal Siyaseti. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, ss. 75-98.

Mâlik, E. (2009). *Muvatta Hadisleri*. Hazırlayan: Ahmet Çelik, Konya

Maşalı, M.E. (2008), İbn Hazm'ın Dinî Düşünce Sisteminde Kur'ân ve Yorum. *Ulu-
dağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), ss.331-358.

Musa, S. (2014). *4 Mezhebin Kurucuları*. İstanbul: Cuma

Muhammed B. Abdülvehhab. (1990/1411). *Kitabu't-Tevhîd*. 9. Basım, Medine: el-Camiatu'l-İslamiyye, bi'l-Medineti'l-Münevvera.

Özel, A. (2003). "Mâlik b. Enes". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 27, ss. 506-513.

Özervarlı, M. S. (2009). "Selefiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 36, ss. 399-402.

Özkan, H. (2013). 'Zühri'. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, cilt: 44, ss. 544-549.

Sancar, F. (2015). Bağnaz Bir Selefi mi Endişeli Bir Entelektüel Mi?. *Dini Araştırmalar*, 18(46), ss. 97-125.

Serahsî. (1990). *el-Usûl*. İstanbul: Eda Neşriyat,

Sivrioğlu, U. T. (2013). İbn Teymiye'nin Siyaset, Hukuk ve İktisat Teorisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2013(20) ss. 88-104. <http://dx.doi.org/10.11611/JMER37>

Şatıbi (2010). *el-Muvafakat*. Çev. Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz.

Şener, A. (1983). İslâm'da Mezhepler ve Hukuk Ekolleri. *Ankara Üniversitesi İla-*

hiyat Fakültesi Dergisi, 26, ss. 371-406.

Topaloğlu, B. (2012). *Kelam İlmi*. Damla Yayınevi, İstanbul.

Uludağ, S. (1979). İslam Düşüncesinin Yapısı: Selef, Kelam, Tasavvuf, Felsefe. 1. Baskı, İstanbul: Dergah.

Uludağ, S. (1988). "Abdülkâdir-i Geylânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 1, ss. 234-239.

Vicdani, S. (1995). *Tarikatler ve Silsileleri*. Yayına Hazırlayan: İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun

Yörükan, Z. (1953). Vahhabilik. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), ss. 51-67.

